



AKADEMIA SZTABU GENERALNEGO WP

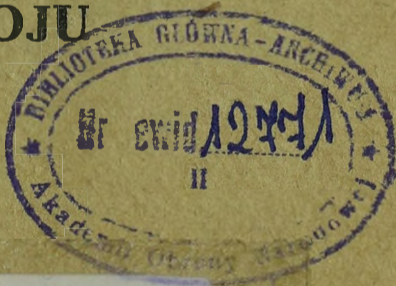
KATEDRA NAUK SPOŁECZNO-POLITYCZNYCH

ASG WP wewn. 4203/89

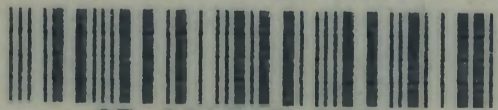
Egz. nr 24.

Jerzy KUNIKOWSKI

WSPÓŁCZESNA NAUKA
I SOCJALISTYCZNA PRAKTYKA
W OBRONIE POKOJU



Biblioteka Główna
Akademii Obrony Narodowej
S/1072



05-001369-002-0

WARSZAWA

12771

1989



AKADEMIA SZTABU GENERALNEGO WP

KATEDRA NAUK SPOŁECZNO-POLITYCZNYCH

ASG WP wewn. 4203/89

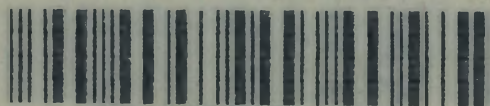
Egz. nr 24.

Jerzy KUNIKOWSKI

WSPÓŁCZESNA NAUKA I SOCJALISTYCZNA PRAKTYKA W OBRONIE POKOJU



Biblioteka Główna
Akademii Obrony Narodowej
S / 1072



05-001369-002-0

WARSZAWA

12971

1989

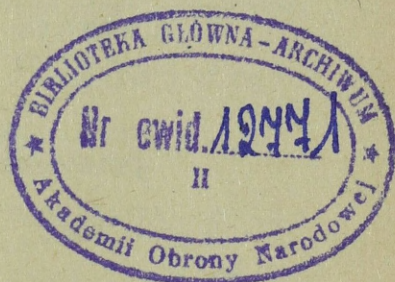
AKADEMIA SZTABU GENERALNEGO WP

KATEDRA NAUK SPOŁECZNO-POLITYCZNYCH

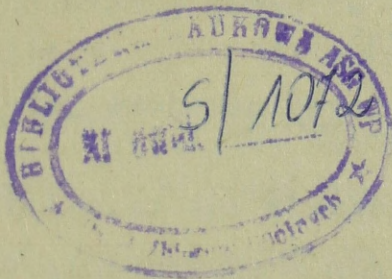
ASG WP wewn. 4203/89

Egz. nr 24

Jerzy KUNIKOWSKI



WSPÓŁCZESNA NAUKA I SOCJALISTYCZNA
PRAKTYKA W OBRONIE POKOJU



S P I S T R E S C I

	str.
W s t ę p	3
I ZAGROŻENIA WSPÓŁCZESNOŚCI	5
1. Współczesna nauka wobec zagrożeń	6
2. Podstawowe zagadnienie wojny i pokoju	11
3. Badania nad pokojem w krajach socjalistycznych	18
II TRADYCJE I WSPÓŁCZESNOŚĆ POKOJOWYCH DĄŻEŃ PAŃSTW SOCJALISTYCZNYCH	29
1. Tradycje i współczesność pokojowych dążeń Związku Radzieckiego	30
2. Radzieckie inicjatywy rozbrojeniowe po genewskim spotkaniu Gorbaczow-Reagan	41
3. O pokój dla Azji i Pacyfiku	49
4. Ważniejsze inicjatywy pokojowe ZSRR w latach 1987 - 1988	61
5. Dążenia pokojowe Polski i innych państw socjalistycznych	87
6. "O doktrynie wojennej państw Układu Warszawskiego"	96
7. Dalsze inicjatywy pokojowe państw socjalistycznych	102
8. Polskie propozycje lat osiemdziesiątych ..	110
PLAN JARUZELSKIEGO - KONTYNUACJĄ POLSKIEJ IDEI POKOJU	119

W s t ę p

Głębokie uświadomienie współczesnych zagrożeń pokoju, podobnie jak i szczególnie ważny problem odpowiedzialności za właściwe wykorzystanie dobrodziejstw rewolucji naukowo-technicznej, stanowią podstawę wielu analiz naukowych, politycznych i wojskowych. Są również bezpośrednią inspiracją do podejmowania wysiłków rozbrojeniowych przez wspólnotę państw socjalistycznych. Trwałe podstawy do podejmowania konstruktywnych działań przeciwko wojnie mają podłoże w socjalistycznych pryncypiach społeczno-politycznych, u podstaw których leży wykluczenie wojny jako kontynuacji polityki innymi, opartymi na przemocy środkami oraz stałe pragnienie rozwijania się państw i narodów w pokoju.

Na współcześnie formułowane treści i charakter socjalistycznych dążeń pokojowych znaczący wpływ wywierają przewidywane skutki i konsekwencje ewentualnej wojny termonuklearnej. Utwierdzają one dziś jeszcze bardziej słuszność i celowość pokojowych dążeń Związku Radzieckiego, Polski i innych państw socjalistycznych oraz społeczeństw i państw o innej niż socjalistyczna droga rozwoju, do wyeliminowania wojen i wszelkich przejawów siły z życia narodów oraz uznania

niezaprzeczalnego prawa ludzi do spokojnego życia i rozwoju.

Oddane do rąk czytelnika opracowanie składa się dwóch części. W pierwszej scharakteryzowane zostały zagrożenia współczesności z jednoczesnym uwypukleniem dotkliwości minionych wojen oraz współczesnych uwarunkowań pokoju; podstawowe zagadnienia wojny i pokoju, a także stan badań nad pokojem w krajach socjalistycznych.

W części drugiej omówione zostały dążenia pokojowe państw socjalistycznych. Szczególną uwagę zwróciliśmy na trwałość i konstruktywność owych dążeń wysuwanych przez Związek Radziecki, Polskę i inne państwa socjalistyczne. Bardziej szczegółowo omówione zostały inicjatywy pokojowe lat osiemdziesiątych, postanowienia spotkań na szczycie, które odbyły się w Waszyngtonie i Moskwie, zmiany w doktrynie wojennej państw Układu Warszawskiego oraz istota "Planu Jaruzelskiego" jako trwałej kontynuacji polskiej idei pokoju.

I. ZAGROŻENIA WSPÓŁCZESNOŚCI

Coraz bardziej widoczne i odczuwalne opanowywanie przez człowieka sił przyrody jest bezspornym osiągnięciem indywidualnym i społecznym. Uświadomienie jednakże tej prawdy jest znacznie pełniejsze wówczas, kiedy dodamy, iż granic oddziaływań bezpiecznych przekraczać nie należy, ponieważ natura może wziąć odwet nad człowiekiem, gdy ten straci możliwości kontroli. Niebezpieczne tego początki zarysowują się już dziś bardzo wyraźnie, szczególnie w obrębie występujących zagrożeń, spośród których coraz wyraźniej eksponowany jest wyścig zbrojeń oraz zagrożenie ekologiczne, któremu nadaje się dzisiaj miano "widma katastrofy".

Związek obydwu zagrożeń jest dostrzegany przez wszystkie społeczeństwa, wszelako przyczyną pogarszającego się stanu środowiska naturalnego jest wyścig zbrojeń, zwłaszcza jądrowych. Przeto uczeni z wielu krajów Wschodu i Zachodu stoją na stanowiskach, że wojna nuklearna byłaby największą katastrofą ekologiczną. Już dziś udowodnione jest to, że wielce negatywny wpływ na środowisko naturalne wywiera produkcja, składowanie i transport broni, a także budowa baz wojskowych.

Odzwierciedlenie tego faktu, z jednoczesnym zaniepokojeniem o przyszłość, znajduje wyraz w stanowisku Doradczego Komitetu Politycznego Państw Stron Układu Warszawskiego wyrażonym podczas narady warszawskiej w lipcu 1988 roku. W przyjętym dokumencie: "Następstwa wyścigu zbrojeń dla środowiska naturalnego i inne aspekty bezpieczeństwa ekologicznego" zwrócono uwagę na fakt, iż zapewnienie międzynarodowego bezpieczeństwa ekologicznego wymaga przyjęcia kodeksu norm i zasad obowiązujących poszczególne państwa, uzgodnionego w warunkach szerokiego dialogu międzynarodowego, a także określenia głównych kierunków współpracy. Współpraca ta jest bowiem coraz bardziej konieczna przy działalności przemysłowej poszczególnych państw, mocno rujnującej środowisko naturalne.

1. Współczesna nauka wobec zagrożeń

We współczesnych rozważaniach wskazuje się na społeczną dotkliwość minionych wojen. Jeszcze więcej uwagi poświęca się ewentualnemu kataklizmowi, który towarzyszyłby wojnie termonuklearnej. Podejście to jest uzasadnione potencjalnymi zagrożeniami, jakie wywołuje inspirowany przez imperializm wyścig zbrojeń. Coraz wyraźniej zaczyna on obejmować również prze-

strzeń kosmiczną, której zdobycie otworzyło nowe możliwości postępu i pokojowej współpracy wszystkich narodów. Jednakże jądrowe i inne poczynania militarne Stanów Zjednoczonych i ich sojuszników zmierzają dalej w niebezpiecznym kierunku i napawają niepokojem. Kosmos bowiem zaczyna być przekształcany w źródło śmiertelnego niebezpieczeństwa dla naszej planety i jej cywilizacji /która być może jest jedyną cywilizacją we wszechświecie/. Ukazywanie więc przez ludzi nauki niebezpiecznych skutków i konsekwencji wojen jest celowe, gdyż służy nowemu wymiarowi walki człowieka z występującym zagrożeniem "globalną śmiercią", odpowiedzialności za losy świata. Ukazuje też rosnące znaczenie pokoju oraz współpracy państw i narodów o odmiennych systemach społeczno-politycznych i ekonomicznych.

Powołując się na ludzi nauki: historyków, filozofów, socjologów, psychologów, politologów itp., przypomnijmy, iż w historii ludzkości na ponad 5 tysięcy lat jej istnienia doszło do przeszło 14 i pół tysiąca wojen, w trakcie których zginęło około 3 miliardów ludzi. Biorąc ten fakt pod uwagę Gaston Bouthaul wyliczył, że w dotychczasowej historii było tylko 300 lat pokoju.

W miarę doskonalenia techniki wojennej, a wraz z nią doskonalenia działań zbrojnych, wojny stawały się coraz bardziej bezwzględne i okrutne. Wiek XX pobił pod tym względem rekordy. O ile bowiem od początku wieku XVIII do końca wieku XIX zginęło na świecie w różnych wojnach ok. 25 mln ludzi, z czego 14 mln na kontynencie europejskim, o tyle w obu wojnach światowych zginęło znacznie więcej. W pierwszej wojnie światowej, w której brały udział 33 państwa i powołano pod broń 70 mln ludzi - zginęło około 10 milionów. Natomiast w drugiej wojnie światowej brały udział 62 państwa z ok. 110 mln żołnierzy. W tej niezwykle krwawej wojnie zginęło ok. 55 milionów ludzi. Dodatkową sekwencją obu tych wojen światowych jest 35 milionów okaleczonych i rannych oraz znaczny wzrost liczby zachorowań na różnego rodzaju choroby.

Podkreślić należy, że w końcowym etapie drugiej wojny światowej użyto po raz pierwszy broni jądrowej. 6 sierpnia 1945r. Amerykanie zrzucili na japońskie miasto Hiroshimę bombę jądrową o mocy 20 kT. Skutki wybuchu okazały się nadzwyczaj tragiczne: około 78 tys. zabitych, ok. 38 tys. rannych i około 14 tysięcy zaginionych - na ogólną liczbę 255 tys. mieszkańców. Zburzonych zostało 62 tys. budynków na ogólną liczbę 75 tys.

W wyniku następstw promieniowania, wśród mieszkańców tego miasta zanotowano liczne wypadki zaćmy, białaczki i innych chorób, których skutki odczuwają do dziś te zwłaszcza dzieci, których matki zostały podczas ciąży napromieniowane. Do dziś np. lekarze nie potrafią odpowiedzieć, do którego pokolenia owe skutki chorób popromiennych będą się ujawniać. Tragiczne skutki towarzyszyły również zrzuconiu drugiej bomby atomowej /9 sierpnia/ na kolejne japońskie miasto Nagasaki.

Przytoczone dane ukazują niszczycielskie możliwości współcześnie produkowanych środków jądrowych. Są także wyrazem wstrząsających konstatacji nad potencjalnymi konsekwencjami ewentualnej wojny termonuklearnej. Kolejna wojna światowa byłaby po prostu totalną katastrofą człowieka i jego naturalnego środowiska. Charakterystyczne są w tym względzie wypowiedzi uczestników Kongresu Intelktualistów w Obronie Pokojowej Przyszłości Świata, który obradował w Warszawie w styczniu 1986 r. Kongres uznał za konieczne "ostrzeżenie alarmem pokoju" wszystkich społeczeństw i rządów współczesnego świata.

Na XI Międzynarodowym Kongresie Nauk Politycznych w Moskwie w 1979 r. uczeni z wielu krajów jednoznacznie wyrazili myśl, że współczesna wojna byłaby unicestwieniem ludzkości. Charakterystyczne są również w

tym względzie wypowiedzi filozofów m.in. na XVII Światowym Kongresie Filozoficznym w Montrealu 1983 roku, na którym stwierdzono, iż wojna nuklearna nie jest wojną, ponieważ jest po prostu zagładą.

Przy rozważaniu skutków wojny termonuklearnej, szczególnie jej pierwszego etapu "Termonuclear summer", podkreśla się występowanie niszczących zjawisk, których ludzie i społeczeństwa nie są w stanie sobie wyobrazić. Powodować je będą po wybuchach termonuklearnych nie tylko promieniowanie i fala uderzeniowa, lecz występowanie "wielości słońc" i związane z nimi występowanie bardzo wysokich temperatur oraz wyzwianie ze skorupy ziemskiej źródeł energii w postaci uaktywnień wulkanicznych, trzęsień ziemi itp. Ocenia się, że w trakcie owego "Termonuklearnego lata", przy założeniu tzw. "umiarkowanych działań wojennych", w których użyta byłaby broń jądrowa o mocy 5 tys. megaton, duża część skał, gleby, budynków i roślin zamieniłaby się w pył, sadzę i parę. Wszystko to wzniosłoby się w górę, redukując światło słońca o ok. 90 procent. W następstwie pojawiłaby się "termonuklearna zima" charakteryzująca się spadkiem temperatur do około /-40, -45 stopni Celsjusza/ oraz ginięciem gatunków ziemskich roślin i zwierząt. Poza

tym zniszczeniu uległaby warstwa ozonu w atmosferze, co powodowałoby brak ochrony przed promieniowaniem ultrafioletowym. W związku z tym człowiek - nawet jeśli przeżyłby ów kataklizm - nie mógłby przebywać na otwartej przestrzeni dłużej niż kilka minut.

Ekspozowanie tych katastroficznych skutków ewentualnej wojny nasiliło się od 1983 roku, kiedy wiele grup uczonych ze Związku Radzieckiego, Europy Zachodniej i Stanów Zjednoczonych zakończyło przygotowywane w tej kwestii raporty. W podobnym duchu występują również uczeni i dziennikarze na różnego rodzaju konferencjach pokojowych. Coraz częściej mówią również o tym politycy i wojskowi. W podobnym duchu występowali lekarze podczas spotkania z sekretarzem generalnym KC KPZR, Michaiłem Gorbaczowem w grudniu 1985 roku. Podkreślali, że współczesna "wojna o pokój" jest swoistym wyrazem instynktu zachowawczego ludzkości.

2. Podstawowe zagadnienie wojny i pokoju

Rozpatrując podstawowe zagadnienia związane z wojną i pokojem w historii społeczeństw już klasycy marksizmu-leninizmu dowiedli, że każda wojna wiąże się ściśle "z tym ustrojem politycznym, z którego wynika". Związana jest nierozzerwalnie z podziałem społeczeństwa na klasy antagonistyczne. W związku z tym, stosowana w

niej "przemoc jest tylko środkiem, zaś celem jest korzyść ekonomiczna",^{1/} polityczna i ideologiczna. Dlatego też według słów W.I.Lenina "podstawowe twierdzenie dialektyki polega na tym, że wojna jest po prostu kontynuowaniem polityki innymi /mianowicie opartymi na przemocy/ środkami. Takie jest sformułowanie Clausewitza, którego idee zrodziły się pod wpływem Hegla. I taki był zawsze pogląd Marksa i Engelsa, rozpatrujących każdą wojnę jako kontynuowanie polityki danych, zainteresowanych państw i różnych klas wewnątrz tych państw - w danym czasie".^{2/}

Marksistowsko-leninowska metoda dialektyczna zastosowana przy rozpatrywaniu wojen jako dotkliwych i złożonych zjawisk społeczno-politycznych pozwoliła na dokonanie podstawowej ich kwalifikacji - na wyodrębnienie ich podziału na "wojny sprawiedliwe" i "wojny niesprawiedliwe". U podstaw tej klasyfikacji leży podmiotowa ocena głównych celów politycznych każdej z wojen oraz określenie z pozycji klasowych treści polityki, jaką strony realizują zarówno w toku, jak i okresie poprzedzającym wojnę.

Marksistowsko-leninowska analiza wojen i ich

1/ F.Engels, Anty-Dühring, Warszawa 1949, s.157.

2/ W.I.Lenin, O wojnie, armii i obronie ojczyzny, Dzieła t.1, Warszawa 1959, s.302.

klasyfikacja są jednym z podstawowych kryteriów socjalistycznego humanizmu. Wyraża się on potępieniem wojen oraz aktywnym stosunkiem do kwestii pokoju. Podkreślić należy, że w obrębie rozważań teoretycznych i poczynań praktycznych w państwach socjalistycznych dominuje normatywny aspekt podkreślający żywotną konieczność pokoju i bezwzględnego potępienia wojny jako kontynuacji polityki środkami przemocy. Równocześnie z wojną potępiany jest wyzysk, społeczna nierówność i niesprawiedliwość.

Nowa jakość broni masowej zagłady, która znajduje się we współczesnych arsenałach społeczeństw, jej możliwości niszczycielskie i związane z tym rosnące niebezpieczeństwo zagłady ludzkości, stanowią dziś podstawę pytania o przyszłość. Jest to również bezpośrednia przyczyna nowego interpretowania problemu wojny i pokoju oraz określania priorytetów działań politycznych, społecznych i indywidualnych. W obecnych warunkach, gdy wojna byłaby nieuniknioną katastrofą ludzkości zaistniała pilna potrzeba indywidualnego i zbiorowego oddziaływania na rzecz biologicznego przetrwania. Powstało nadrzędne zadanie - niedopuszczenie do nuklearnej katastrofy i uznanie pokoju za główny problem współczesności i przyszłości.

Rozumienie tego faktu jest jednym z podstawowych czynników integrowania sił postępowych i prowadzenia nieustannej walki o pokój. Walkę tę państwa socjalistyczne traktują jako jedno z najważniejszych zadań obecnych czasów. Zagadnienie to znajduje odzwierciedlenie w postanowieniach czerwcowego plenum KC KPZR z 1983 roku. Traktując konfrontację militarną jako pewną i niepodważalną zgubę ludzkości, stwierdzono między innymi: "Wisząca nad światem groźba nuklearnej zagłady skłania do ponownej oceny zasadniczego statusu działalności całego ruchu komunistycznego. Komuniści zawsze byli bojownikami przeciwko uciskowi i wyzyskowi człowieka przez człowieka, a dziś oprócz tego walczą oni także o zachowanie ludzkiej cywilizacji, o prawo człowieka do życia".^{3/}

W odmiennym kierunku zmierzają liczne koncepcje burżuazyjne. Posługują się one w tym celu naciąganyymi argumentami o charakterze psychologicznym lub socjologicznym oraz fałszowanymi wyliczeniami porównawczymi uzbrojenia i sprzętu wojskowego. Ma to służyć przeciwdziałaniu protestom własnych społeczeństw przeciwko wyścigowi zbrojeń i militarzacji przestrzeni kosmicznej.

3/ Plenum KC KPZR z dnia 14-15 czerwca 1983 r.,
Warszawa 1983, s.12-13.

Często używany jest również "argument" o rzekomym "ponadklasowym charakterze armii" oraz wypełnianych przez nią funkcjach. Dlatego też niektórzy teoretycy burżuazyjni traktują wojnę w charakterystyczny sposób. Z jednej strony, widzą w niej siłę materialną uprawianej polityki; z drugiej - swoisty czynnik naturalny, występujący okresowo w życiu społeczeństw oraz społecznemu rozwojowi towarzyszący. Znamiennym przykładem są futorologiczne rozważania brytyjskiego generała Johna Hacetta na temat wybuchu trzeciej wojny światowej w sierpniu 1985 r.^{4/} Nie bacząc na straszliwe skutki i konsekwencje wojny wywołanej w dzisiejszych czasach, na zimno, z cyniczną rzeczowością rozważa on użycie broni masowej zagłady - broni jądrowej i innych wielce niszczycielskich środków walki zbrojnej.

Jeśli chodzi o socjaldemokrację, wielu teoretyków i polityków wskazując na konieczność pokojowego współistnienia z niepokojem wypowiadało się na temat osłabiającego się bezpieczeństwa europejskiego. Z niepokojem obserwowane były również narastające na Zachodzie tendencje realizacji "polityki przez siłę", której dowodem było podjęcie i przeforsowanie przez Grupę Planowania Nuklearnego NATO na posiedzeniu w Hadze 13-14 listopa-

4/ The Third World War. A Future History, London 1979.

da 1979 r. kolejnych planów dozbrajania nuklearnego Europy. Zakładając naruszenie istniejącej równowagi strategicznej w Europie Zachodniej, postanowiono rozmieścić tam dodatkowo 108 rakiet "Pershing II" oraz 464 pociski samosterujące "Cruise". Zauważyć należy iż liczni socjaldemokraci czynili wysiłki, by nie dopuścić do jednostronnych posunięć Zachodu wykluczających przyszłe rokowania. Pozytywnie też oceniali radzieckie inicjatywy pokojowe ukierunkowane na stabilizowanie sytuacji europejskiej, rozbrojeniowe i utrwalające międzynarodowe bezpieczeństwo. Głównymi tego rzecznikami byli i są m.in. W.Brandt, B.Kreisky i K. Sorsa.^{5/} Wiele treści dotyczących bezpieczeństwa europejskiego i światowego zawierają wydane ostatnio zespołowe raporty opracowywane pod kierownictwem działaczy socjaldemokratycznych: *Peace in the 1980's and the Beyond*, SA 1981, nr 5 - Supplement /pod kierownictwem Kalevi Sorsy/; *North - South. A Programme for Survival*, London 1980 /pod kierownictwem Willy'ego Brandta/ i *Common Security. A Blueprint for Survival*, New York 1982 /pod kierownictwem Olofa Palmego/.^{6/}

5/ A.Niłow. Biezopasnost Jewropy i socjał-diemokraty, "Prawda", nr 345/1979; K.Łastawski, Socjaldemokracja wobec bezpieczeństwa Europy po II wojnie światowej, Warszawa 1986, s.109.

6/ Tamże, s.9.

Rok 1986, który obfitował w ważne wydarzenia społeczno-polityczne, przede wszystkim w inicjatywy pokojowe Związku Radzieckiego, ogłoszony został przez Organizację Narodów Zjednoczonych - Rokiem Pokoju. Budził, zresztą słusznie, duże nadzieje społeczeństw ze względu na wzmożone dążenie ZSRR i innych państw socjalistycznych do usuwania napięć na arenie międzynarodowej. Nadzieje te utrzymują się do dziś, zaś główny inicjator wielu konstruktywnych działań i propozycji sekretarz generalny KC KPZR, Michaił Gorbaczow stał się najbardziej znanym człowiekiem na kuli ziemskiej.

Kreśląc podstawowe cele i kierunki strategii w polityce zagranicznej Związku Radzieckiego, stwierdził m.in. "Socjalizm bezwzględnie odrzuca wojny jako środek rozwiązywania międzynarodowych sprzeczności politycznych i ekonomicznych, sporów ideologicznych. Naszym ideałem jest świat bez broni i przemocy, świat, w którym każdy naród wybiera drogę rozwoju, swój model życia, jest to wyraz humanizmu i ideologii komunistycznej, jej wartości moralnych. Dlatego też i w przyszłości głównym kierunkiem polityki partii na arenie światowej pozostanie walka przeciwko groźbie nuklearnej, wyścigowi zbrojeń, o zachowanie i umocnienie powszechnego pokoju".^{7/}

7/ XXVII Zjazd Komunistycznej Partii Związku Radzieckiego /cd.przypisu na str.18/

3. Badania nad pokojem w krajach socjalistycznych

Badania nad pokojem przeżywają w ostatnich latach burzliwy rozwój. Podyktowane jest to - z jednej strony - występującym zagrożeniem dla pokoju, powodowanym istniejącym nadal wyścigiem zbrojeń oraz możliwością wybuchu wojny jądrowej lub termojądrowej; z drugiej zaś - łączeniem indywidualnych i społecznych wysiłków na rzecz eliminowania owych zagrożeń. Przeto ilość ośrodków i instytutów naukowych ciągle wzrasta, podobnie jest w odniesieniu do pracowników zatrudnionych w tych instytutach. Wzrasta też liczba raportów zespołowych i innych wydawnictw specjalistycznych, konferencji i seminariów oraz dyscyplin nauki angażujących się w działania poznawcze i poczynania ekspertyzalne. "Od roku 1945, - jak pisze H. Kubiak - gdy w Paryżu rozpoczął działalność L'Institut Français de Polemologie prof. Gastona Bouthoula, do początku lat siedemdziesiątych, a więc przez ćwierć wieku, powstało ok. 200 placówek badawczych interesujących się wyłącznie zagadnieniami wojny i pokoju. W dziesięć lat później, w początku lat osiemdziesiątych, było ich już ponad 300. Zatrudniały one około

/cd.przypisu ze str.17/-kie Podstawowe dokumenty.
Warszawa 1986, s.97.

5 tys. pracowników. Liczba publikowanych artykułów i książek w ciągu 15-20 lat podwoiła się i wynosi obecnie ok. 4,5 tys. rocznie. O ile przed laty różne wersje badań nad pokojem skupiały przede wszystkim przedstawiciele nauk społecznych i humanistycznych, to obecnie stały się one atrakcyjne także dla nauk ścisłych, przyrodniczych i medycznych".^{8/}

Podkreślić należy, iż na prowadzone w tym okresie badania znaczący wpływ wywierały istniejące na świecie wojny i konflikty zbrojne, ich społeczne, ekonomiczne i prawne uwarunkowania oraz nowe rodzaje broni - szczególnie broni masowej zagłady: broni jądrowej i jej odmian, broni chemicznej, bakteriologicznej, a ostatnio również broni binarnych i precyzyjnego rażenia. Poza tym wojna, zbrojenia, czy też pokój, jako te zjawiska, które zawsze wywierały olbrzymi wpływ na ludzkie losy, były i są przedmiotem zainteresowania również ze względu na występujący krąg problemów globalnych, jak np.: niesprawiedliwość społeczna, bezrobocie, głód, analfabetyzm milionów ludzi, choroby cywilizacyjne itp., które mogłyby być likwidowane przy rezygnacji społeczeństw

wysoko uprzemysłowionych z dużych wydatków na cele

8/ H.Kubiak, Badania nad pokojem w europejskich krajach socjalistycznych w latach osiemdziesiątych, "Nowe Drogi", nr 7/1988, s.96./Prof.Hieronim Kubiak jest przewodniczącym Ogólnopolskiego Komitetu Pokoju/

militarne.

Łącząc działania praktyczne przeciwko wojnie z umacnianiem pokoju i międzynarodowego bezpieczeństwa, w europejskich krajach socjalistycznych: Bułgarii, CSRS, NRD, Polsce, Rumunii, na Węgrzech i ZSRR w badaniach nad problemem pokoju odnotowuje się - po pierwsze - wielowiekową tradycję filozoficzną, historyczną i prawną sięgającą XIV wieku.^{9/} Dotyczyła ona głównie zapamiętania na ocenę wojny /sprawiedliwej lub niesprawiedliwej/, jej potępiania oraz poglądów dotyczących kwestii pokoju. Przykładem na gruncie polskim mogą np. być idee A.F.Modrzewskiego,^{10/} u podstaw których spoczywa myśl dotycząca podziału wojen oraz myśl o historycznym charakterze konfliktów zbrojnych.

Po drugie, w badaniach nad pokojem prowadzonych w krajach socjalistycznych uwzględniana jest szeroko myśl klasyków marksizmu-leninizmu, ich dorobek w dziedzinie teorii wojen i wojska oraz pojmowania wojny i pokoju jako zjawisk społeczno-politycznych i historycznych, które winny być analizowane. Uwzględnianie

9/ Szerzej na ten temat: J.Borgosz, Historia polskiej myśli o wojnie i pokoju do XIX wieku, w: Wojna, militarizm, pokój, Warszawa 1982, s.37-74.

10/ Zobacz: A.Frycz Modrzewski, O poprawie Rzeczypospolitej, Warszawa 1952.

w teorii i praktyce marksistowskiej antropologii^{11/} opartej na aksjomacie, że wojna nie jest zjawiskiem związanym z naturą człowieka, np. jego stanem emocjonalnym, psychicznym itp., lecz złożonym zjawiskiem społeczno-politycznym związanym z polityką zewnętrzną lub wewnętrzną klas i państw.

Po trzecie, na teorii i praktyce badawczej państw socjalistycznych zaważyły również tragiczne doświadczenia wyniesione z obydwu wojen światowych, a także potencjalne możliwości niszczycielskie współczesnych broni, które stały się głównym źródłem intensyfikacji badawczej ostatnich lat.

Dodajmy, że w obliczu zagrożenia nuklearnego /występującego nadal, niezależnie od toczących się rozmów rozbrojeniowych na linii Wschód-Zachód oraz praktycznych kroków w tym względzie/ ostatnie lata zapisały się ożywieniem światowego ruchu pokoju. Od 1983 roku obserwujemy rozszerzanie programów badawczych, zwiększanie się liczby zwolenników prowadzenia badań i praktycznych działań na rzecz rozbrojenia nuklear-

11/ Por.: H.Kubiak, Badania nad pokojem w europejskich krajach socjalistycznych, cyt.wyd., s.97-98; M.Michalik, Moralność a wojna, Warszawa 1973, s.27-32; R.Rosa, Dialektyka wojny i pokoju, Warszawa 1987, s.41-70.

niego oraz bezpieczeństwa Europy i świata.

Obok tych wartości uniwersalnych, na które składają się głównie uwarunkowania zewnętrzne w postaci zagrożeń, a także podstawy metodologiczne badań oparte na materializmie dialektycznym i historycznym, każdy z krajów socjalistycznych ma "także problemy specyficzne, warunkujące m.in. tematykę badań, przyjmowane rozwiązania strukturalne, zakres kontaktów zagranicznych itp. Owa specyfika wynika np. z odrębności procesów historycznych każdego z nich, innego poziomu rozwoju gospodarczego, swoistego składu etnicznego i religijnego, a także z właściwości polityki wewnętrznej. Dlatego też racjonalne wydaje się wydobywanie nie tylko tego co wspólne dla wszystkich krajów tej grupy, lecz także wyjaśnienie cech specyficznych badań nad pokojem w każdym z nich..."^{12/}

Badania nad pokojem w krajach socjalistycznych prowadzone są zarówno indywidualnie przez badaczy zajmujących się tą problematyką, jak też przez ośrodki naukowo-badawcze. Istnieją również grupy dialogowe^{13/} /np. radzieckie grupy ekologiczne/ skupiające naukowców z różnych dziedzin, które organizowane są

12/ H.Kubiak, Badania nad pokojem ..., cyt.wyd., s.98-99.

13/ Por. Tamże, s.101.

dla zbadania określonych problemów lub badania względnie trwałego i systematycznego problemu wojny i pokoju. Istnieją także interdyscyplinarne komitety badań skupiające od 30 do 60 uczonych. Przy czym te ostatnie - mając również charakter międzynarodowy - "spełniają głównie rolę ośrodków inspirujących nowe przedsięwzięcia poznawcze, pobudzają wymianę informacji, sprzyjają rozwojowi krytyki naukowej, organizują własne seminaria i konferencje oraz opracowują ekspertyzy dla potrzeb praktyki politycznej".^{14/}

Opierając się na własnych tradycjach badawczych, poszczególne kraje socjalistyczne rozwinęły w latach osiemdziesiątych wiele instytucji badawczych. W Bułgarii powstał w 1981 roku interdyscyplinarny Komitet Badania Pokoju Bułgarskiej Akademii Nauk; istnieją również: Instytut Stosunków Międzynarodowych oraz Socjalistycznej Integracji, Instytut Współczesnych Stosunków **Społecznych**. Z badaniami nad pokojem związany jest Ośrodek Nauk Politycznych Uniwersytetu Sofijskiego oraz liczna grupa uczonych zaangażowana w ruchu Pugwash.

W Czechosłowacji specjalistyczne ośrodki badawcze powstawały w ramach CSAN i związane były początkowo

^{14/} Tamże, s.101.

z Instytutem Stosunków Międzynarodowych oraz odpowiednimi instytutami Czechosłowackiej Akademii Nauk: Instytutem Filozofii i Socjologii, Instytutem Państwa i Prawa, Instytutem Historii Czechosłowacji i Świata oraz Instytutem Marksizmu-Leninizmu KC KPCz. Od 1981 roku działa również Komisja - Prezydium CSAN dla Badań nad Problemami Pokoju i Rozbrojenia. Z inicjatywy tej Komisji utworzone zostało w lipcu 1987 roku Centrum Badawcze Problemów Pokoju i Rozbrojenia.

W Niemieckiej Republice Demokratycznej nie ma dotychczas wyspecjalizowanego centrum badań pokoju. Problematyka ta podejmowana jest w instytutach resortowych, szkolnictwie wyższym oraz poszczególnych ośrodkach Akademii Nauk. Istnieje Instytut ["]Für International Politik und Wirtschaft, zaś w październiku 1987 r. utworzona została Rada Badań Pokoju Akademii Nauk, która w 1988 r. przyjęła następujące priorytety: a/ zaprowadzenie pełnej dokumentacji prowadzonych dotychczas w NRD badań oraz zgromadzenie ich rezultatów; b/ opracowanie wieloletniego programu badań /realizowanych we własnym zakresie oraz we współpracy z innymi instytucjami/; c/ przygotowanie edycji dwu czasopism poświęconych problematyce pokoju i rozbrojenia.^{15/}

^{15/} Tamże, s.102-103.

W Polsce istnieje rozbudowana sieć instytucji badawczych zajmujących się badaniami nad pokojem oraz analizami wojen i konfliktów zbrojnych. Sieć tę obecnie tworzą: a/ specjalistyczne ośrodki w strukturze szkolnictwa wyższego /Zespół Badań nad Pokojem Uniwersytetu Łódzkiego, istniejący od 1986 r. oraz Centrum Studiów nad Pokojem i Współpracą Międzynarodową Uniwersytetu Poznańskiego - od 1987 r./, b/ interdyscyplinarny Komitet Badań Pokoju PAN, utworzony w 1985 roku, c/ specjalistyczne ośrodki badawcze poza strukturą szkolnictwa wyższego i Polską Akademią Nauk /Ośrodek Badań nad Pokojem, który działa od połowy lat siedemdziesiątych, oraz interdyscyplinarny zespół skupiony wokół kwartalnika "Dialektyka i Humanizm" redagowanego przez prof. Janusza Kuczyńskiego przy wydanej pomocy PAN/, d/ instytucje zajmujące się badaniami w ramach szerszych programów badań. Należą do nich instytuty i katedry stosunków międzynarodowych, nauk politycznych oraz prawa międzynarodowego uniwersytetów państwowych i KUL, Polski Instytut Spraw Międzynarodowych, Instytut Filozofii i Socjologii PAN oraz katedry i zakłady WAP, ANS KC PZPR, ATCh i ATK Ponadto od 1987 r. rozwija interesującą działalność grupa kilkudziesięciu uczonych skupiona wokół Polskiej

Rady Badań Pokoju.^{16/}

W Rumunii zorganizowane badania pokoju zaczęły się w początku lat siedemdziesiątych, choć do dziś nie powstały tam wyspecjalizowane ośrodki badawcze lub czasopisma. Rozwijają się one w szkołach wyższych /w tym wojskowych/, jednak zasadnicze znaczenie mają prace prowadzone w Akademii Nauk Społecznych i Politycznych KC BPK. Pewną rolę inspirującą wobec środowisk naukowych spełniają: Komisja Pokoju i Rozbrojenia RAN oraz Rumuński Komitet Pokoju.^{17/}

Węgierskie badania pokoju rozwinięte zostały na szerszą skalę również w latach siedemdziesiątych, głównie przez Instytut Stosunków Międzynarodowych /węgierskiego MSZ/ oraz instytuty WAN: Instytut Badawczy Gospodarki Światowej, Instytut Nauk Społecznych oraz Instytut Nauk Historycznych. Szeroką działalność prowadzi Katedra Prawa Międzynarodowego Uniwersytetu Budapesztańskiego. Istnieje również Węgierska Rada Pokoju, która wspólnie ze Światową Radą Pokoju wydaje półrocznik "Development and Peace" poświęcony ekonomicznym, politycznym i społecznym aspektom rozwoju stosunków międzynarodowych. Z początkiem lat osiemdziesiątych funkcje koordynacyjne badań nad pokojem zaczęła speł-

16/ Tamże, s.103.

17/ Tamże.

niać Komisja Badań Pokoju Węgierskiej Akademii Nauk, która zainspirowała utworzenie w 1982 roku w Budapeszcie Międzynarodowego Ośrodka Badań Pokoju.^{18/}

W Związku Radzieckim^{19/} badania nad pokojem mają długą tradycję. Do końca lat siedemdziesiątych prowadzone były głównie w ramach Akademii Nauk ZSRR, Instytutu Ekonomii Świata i Stosunków Międzynarodowych, Instytutu USA i Kanady, Instytutu Marksizmu-Leninizmu KC KPZR i Instytutu Spraw Międzynarodowych. Ważne znaczenie wewnętrzne i międzynarodowe w badaniach nad pokojem miało powołanie 1979 r. w Akademii Nauk ZSRR wielodyscyplinarnej Rady Naukowej Badań nad Pokojem i Rozbrojeniem oraz radzieckiej grupy międzynarodowego ruchu Physicians for Prevention of Nuclear War /zorganizowanej w lipcu 1981 r. przez radziecką Akademię Nauk Medycznych/, a także Komitetu Uczonych Radzieckich na Rzecz Pokoju i Rozbrojenia Nuklearnego. Komitet ten bierze pod uwagę w badaniach tak ważne kwestie współczesne, jak: zagrożenia współczesności, skutki i konsekwencje ewentualnej wojny jądrowej lub termojądrowej, ograniczanie wyścigu zbrojeń oraz pokojowe wykorzystanie przestrzeni kosmicznej /w tym

18/ Por. Tamże, s.101, 103-104.

19/ Szczegółową analizę radzieckich badań nad pokojem przedstawia praca R. Rosy, Dialektyka wojny i pokoju, Warszawa 1987, ss.292.

nieprzenoszenie wyścigu zbrojeń w kosmos, również badanie możliwości zamrożenia zbrojeń i rozbrojenio-
wych w ogóle.^{20/}

Pewne działania poznawcze - jak stwierdza H. Kubiak^{21/} - inspirują ponadto: Radziecki Komitet Bezpieczeństwa i Współpracy w Europie oraz Radziecki Komitet Pokoju. Oddzielny wątek stanowią badania nad teologią pokoju prowadzone przez rosyjski Kościół prawosławny i inne Kościoły oraz związki religijne działające w ZSRR /zwłaszcza buddyzm, lamaizm i islam/. Dobrą ilustrację kierunku tych poszukiwań stanowi Poślanie Synodu Rosyjskiego Kościoła Prawosławnego o Sprawach Wojny i Pokoju w Erze Nuklearnej. Potępia ono m.in.: 1/ możliwość użycia broni jądrowej - zarówno w działaniach agresywnych, jak i obronnych, 2/ koncepcję "ograniczonej wojny nuklearnej" oraz możliwość militaryzacji kosmosu, 3/ koncepcję "odstraszenia", a także 4/ wyścig zbrojeń.

20/ For.: H.Kubiak, Badania nad pokojem ..., cyt. wyd., s.104; R.Rosa, Dialektyka wojny i pokoju, cyt.wyd., s.243-248; W.Sieriebriannikow, Lenińskie zasady i zasady wojny i współczesność, "Wojennaja Mysl", nr 3/1980.

21/ H.Kubiak, Badania nad pokojem..., cyt. wyd., s.104.

Podkreślić mocno należy, iż niezależnie od narodowych doświadczeń w zakresie badań nad pokojem, bardzo istotną cechą wspólną jest współcześnie intensywne dążenie do pokoju i bezpieczeństwa światowego, zaś w badaniach opieranie ich na marksistowsko-leninowskiej metodologii, która stanowi podstawę oceny złożonych zjawisk społecznych, w tym również wojen i występujących w różnych rejonach świata konfliktów zbrojnych. Wskazuje się też na bezpośrednie związki wojny z polityką i ekonomiką, co polityków i wojskowych powinno skłaniać do poważnej refleksji nad sensem współczesnej polityki oraz celowością prowadzenia działań na rzecz obrony i umacniania pokoju.

II. TRADYCJE I WSPÓŁCZESNOŚĆ POKOJOWYCH DĄŻEŃ PAŃSTW SOCJALISTYCZNYCH

Rozwój państw socjalistycznych związany jest dialektycznie z konsekwentną walką o pokój. Ideologia socjalistyczna stanowiła bowiem i stanowi w tych państwach wytyczną działania w rozwiązywaniu wszelkich problemów społecznych, również konieczności zapobiegania wojnom oraz usuwaniu napięć na arenie międzynarodowej na rzecz utrwalania pokoju.

1. Tradycje i współczesność pokojowych
działań Związku Radzieckiego

Zwycięstwo Wielkiej Socjalistycznej Rewolucji Październikowej i powstanie pierwszego w świecie państwa socjalistycznego zapoczątkowało nowy etap w dziejach ludzkości oraz stworzyło zupełnie nowe podstawy i możliwości rozwoju społeczeństwa. Rewolucja stała się również potężnym impulsem dla narodów do walki o pokój i postęp społeczny. Spowodowała to, - jak pisał W.I.Lenin - że "zagadnienia, które dawniej stawiano abstrakcyjnie, teoretycznie, zaczęto podejmować bezpośrednio, praktycznie!"^{1/} Mówiąc o olbrzymim znaczeniu współpracy międzynarodowej, Lenin podkreślał także, iż dla każdego społeczeństwa i jego obywateli pokój jest wartością bezcenną - "wartością szczególną". Dlatego też wykluczenie wojny jako kontynuacji polityki drogą zbrojnej przemocy nabiera społecznego uznania, jest jednym z celów socjalizmu. "Położenie kresu wojnom - stwierdził Lenin - pokój między narodami - to właśnie nasz ideał".^{2/}

1/ W.I.Lenin, Dzieła, t.27, Warszawa 1957, s.431.

2/ Tamże, t.21, s.305

Podejmując walkę z imperialistyczną interwencją i wewnętrzną kontrrewolucją, broniąc niepodległości i rewolucyjnych zdobyczy Kraju Rad, radzieccy komuniści podkreślali, że konieczność obrony wcale nie zmienia ich celu strategicznego. Celem tym jest trwały i sprawiedliwy pokój wynikający i z istoty socjalizmu i z marksistowskiej teorii rozwoju społecznego.

Historycznie rzecz ujmując, zauważyć należy, iż po zakończeniu najkrwawszej w dziejach ludzkości drugiej wojny światowej ukształtował się nowy typ stosunków międzynarodowych. Powstał światowy system socjalistyczny; rozwinęła się i umocniła wspólnota socjalistyczna. "Doprowadziło to do zasadniczej zmiany układu sił na arenie międzynarodowej na korzyść narodów, które walczą o postęp społeczny, demokrację, wolność narodową, pokój. Wspólnota socjalistyczna to ciesząca się ogromnym autorytetem siła współczesności, bez której nie można rozstrzygnąć ani jednej sprawy w polityce światowej; to trwała ostoja pokoju na Ziemi, najbardziej konsekwentny obrońca zdrowych, pokojowych, demokratycznych zasad w stosunkach międzynarodowych, główna przeszkoda na drodze imperialistycznej reakcji".^{3/}

3/ Program Komunistycznej Partii Związku Radzieckiego. w: XXVII Zjazd KPZR. Podstawowe dokumenty. Warszawa 1986, s.273.

Druga wojna światowa nie tylko obnażyła słabości systemu kapitalistycznego, lecz także nowe postacie jego agresywności i militaryzacji. Widząc narastające zagrożenie powodowane produkcją nowych typów broni Związek Radziecki jako pierwszy wystąpił z propozycją zakazu produkcji i stosowania broni atomowej. Było to w 1946 roku, a więc wtedy, gdy Stany Zjednoczone dysponowały bronią jądrową od przeszło roku. Pierwszy bowiem próbny wybuch jądrowy przeprowadzony został 17 lipca 1945 r. na wojskowym poligonie w Alamogordo /stan Nowy Meksyk/. Dokonały również - mimo przewidywanych tragicznych skutków - zrzutów dwu bomb o mocy 20 kT na japońskie miasta Hiroszimę i Nagasaki w sierpniu 1945 roku.

Uznając zagrożenie pokoju za realne i bardzo niebezpieczne Związek Radziecki i inne państwa socjalistyczne nie ustawały w działaniach na rzecz pokoju. Do Związku Radzieckiego należy na przykład pierwszeństwo w wykorzystywaniu energii jądrowej do celów pokojowych.

W latach pięćdziesiątych /w lipcu 1955 roku/ ZSRR wystąpił z bardzo ważnym dla Europy i świata projektem "Układu o Bezpieczeństwie Zbiorowym w Europie". Była to nader ważna propozycja pokojowa zmierzają-

ca do zwołania ogólnoeuropejskiej konferencji w sprawie bezpieczeństwa i współpracy. Można dziś powiedzieć, że jej idee i intencje ziściły się po 20 latach zwołaniem w Helsinkach KBWE.

W 1959 roku rząd radziecki zaproponował Zgromadzeniu Ogólnemu ONZ przyjęcie programu powszechnego i całkowitego rozbrojenia pod ścisłą kontrolą międzynarodową. Propozycje radzieckie wywarły duży wpływ na opinię światową, gdyż wywołały duży rezonans w świecie. Pod wpływem opinii publicznej Zgromadzenie Ogólne ONZ przyjęło rezolucję u ducha propozycji radzieckiej i utworzyło komisję do spraw rozbrojenia.

W latach późniejszych Związek Radziecki niejednokrotnie dawał wyraz konsekwencji w dążeniach pokojowych. W latach sześćdziesiątych i siedemdziesiątych radzieckie inicjatywy rozbrojeniowe owocowały licznymi układami oraz porozumieniami utrzymującymi pokój i międzynarodowe bezpieczeństwo. Wszystkie programy pokojowe miały podłoże w marksistowsko-leninowskich podstawach stosunków międzynarodowych i były wysuwane w interesie ludzkości, w imię dobra obecnego i przyszłych pokoleń. Znajdowały odzwierciedlenie w praktyce politycznej, w dyskusjach przedzjazdowych oraz postanowieniach kolejnych zjazdów Komunistycznej

Partii Związku Radzieckiego.

XX Zjazd KPZR, który obradował w lutym 1956 roku, w analizie sytuacji międzynarodowej i tendencji rozwojowych świata podkreślił rozbitcie świata na dwa przeciwstawne systemy społeczno-polityczne i ekonomiczne - kapitalistyczny i socjalistyczny. Za najważniejszą sprawę uznał zapobieganie nowej wojnie światowej - wojnie nuklearnej, która mocno zagraża współczesnej epoce.

W 1971 roku na XXIV Zjeździe KPZR, kreśląc główne cele polityki zagranicznej Związku Radzieckiego, wskazano potrzebę obrony zasady pokojowego współistnienia państw o odmiennych ustrojach społecznych. Zjazd poparł narody broniące niepodległości i walczące o wyzwolenie społeczne i narodowe. Wydał także apel "O sprawiedliwy i trwały pokój na Bliskim Wschodzie". Przyjęte przez XXIV Zjazd KPZR uchwały inicjowały kolejne etapy walki o pokój w coraz bardziej zagrożonym świecie. Stały się podstawą wielokierunkowych działań na arenie międzynarodowej, czego dowodem są wysuwane w następnych latach radzieckie propozycje pokojowe, rozbrojeniowe oraz propozycje Polski i innych państw socjalistycznych zgłaszane indywidualnie i zespołowo, głównie w ramach wspólnych ustaleń Do-

radczego Komitetu Politycznego Państw-Stron Układu Warszawskiego.

Dalszą strategię pokoju nakreślił XXV Zjazd KPZR w 1976 roku i XXVI Zjazd w roku 1981. Na XXV Zjeździe KPZR dużo uwagi poświęcono teorii marksistowsko-leninowskiej. Podsumowane wyniki teoretycznej i praktycznej działalności partii w dziedzinie badań społecznych. Określono także najważniejsze perspektywiczne kierunki rozwoju społecznego i w działalności międzynarodowej. Za strategiczny kierunek w polityce zagranicznej Związku Radzieckiego uznano wytrwałą walkę o pokój i bezpieczeństwo.

XXVI Zjazd KPZR potwierdził, że partia radzieckich komunistów nadal będzie konsekwentnie walczyła "o umacnianie pokoju, o pogłębienie odprężenia międzynarodowego, że głównym celem działalności partii w polityce zagranicznej jest zapewnienie narodowi radzieckiemu warunków zewnętrznych, niezbędnych do rozwiązywania stojących przed nim twórczych zadań oraz zapewnienie najważniejszego prawa każdego człowieka - prawa do życia".^{4/}

Wytrwała realizacja przyjętych postanowień sprawiła, iż odprężenie i pokojowe współistnienie stało się

4/ KPZR od zjazdu do zjazdu. Z historii KPZR na podstawie materiałów jej zjazdów. Moskwa 1985, s.76

dominującą tendencją w stosunkach międzynarodowych.

Pokojowe dążenia Związku Radzieckiego znalazły odzwierciedlenie w nowej redakcji Programu KPZR. Program ten przedstawia ludzkości konsekwentne propozycje powszechnego i całkowitego rozbrojenia pod ścisłą kontrolą międzynarodową. Podkreśla, że jest to najważniejsze zadanie historyczne i że partia będzie dążyła do ograniczenia i zawężenia sfery przygotowań wojennych. Przedsięwzięciom w tej dziedzinie mają sprzyjać: demilitaryzacja przestrzeni kosmicznej, pokojowe badania i zagospodarowanie przestrzeni kosmicznej w interesie wszystkich narodów, nierozprzestrzenianie broni nuklearnej, tworzenie stref wolnych od tej broni oraz innych środków masowej zagłady - do całkowitej ich likwidacji włącznie.

Program KPZR określając główne cele i kierunki polityki międzynarodowej Związku Radzieckiego, za najważniejsze uznaje poczynania prowadzące do zaprzestania zbrojeń nuklearnych, a tym samym "wyeliminowanie groźby wojny światowej, osiągnięcie powszechnego bezpieczeństwa i rozbrojenia". I dalej: "KPZR nadal będzie czynić wszystko, co w jej mocy, dla utrzymania pokojowych warunków twórczej pracy ludzi radzieckich, dla uzdrowienia stosunków międzynarodowych, dla położenia

kresu wyścigowi zbrojeń ogarniającemu cały świat, dla odwrócenia groźby wojny nuklearnej, która zawisła nad narodami.

Nie ma szczytniejszej i bardziej odpowiedzialnej misji niż misja obrony i utrwalenia pokoju, okiełznania się agresji i militarizmu w imię życia obecnego i przyszłych pokoleń. Świat bez wojen, bez broni - to ideał socjalizmu".^{5/}

Traktując konfrontację militarną jako pewną zgubę ludzkości, przywódcy Kraju Rad i komuniści radzieccy zawsze apelowali o zaprzestanie wyścigu zbrojeń, o rozsądek i realizm w ocenach występujących zagrożeń. Przygotowania do XXVII Zjazdu KPZR wyzwoliły z nową siłą ich aktywność pokojową. Nazajutrz, po uroczystych obchodach 115 rocznicy urodzin Włodzimierza Lenina, odbyło się 23 kwietnia 1985 roku plenum KC KPZR poświęcone zwołaniu Zjazdu. Główny referat nt: "O zwołaniu kolejnego XXVII Zjazdu KPZR i zadaniach związanych z jego przygotowaniem i przeprowadzeniem", wygłosił sekretarz generalny KC KPZR Michaił Gorbaczow. Wskazał w nim na wierność radzieckich dążeń pokojowych, wierność KPZR słusznym naukom W.I.Lenina, który wytrwale uczył komunistów, aby we wszystkich sprawach

^{5/} Program Komunistycznej Partii Związku Radzieckiego. XXVII Zjazd KPZR, cyt.wyd., s.331-332.

kierowali się interesami mas pracujących i dobrem człowieka. Dobro zaś społeczeństwa i jego obywateli zapewnione zostanie wówczas, gdy położony zostanie kres wszelkim wojnom i nastanie sprawiedliwy pokój. Trwały pokój bowiem jest dla wszystkich społeczeństw i ludzi wartością szczególną.

Uświadomiona została również prawda, że w dzisiejszych czasach ludzkość dysponuje olbrzymim potencjałem pokoju, różnymi doświadczeniami, wiedzą historyczną i społeczną, aby pojąć sens pokoju oraz to, że do bardzo groźnych następstw może doprowadzić imperialistyczna polityka agresji i wojny. "Zrozumienie tego - powiedział M. Gorbaczow - coraz ściślej zespala siły pokojowe, aktywizuje ruchy antywojenne i antynuklearne, wciąga coraz to nowe siły postępowe i demokratyczne do walki przeciwko groźbie wojny. Nie można się dziwić, że egoistyczna imperialistyczna polityka Waszyngtonu wywołuje coraz większą krytykę i sprzeciw w wielu krajach. Ogromny wkład we wspólną walkę o pokój wnoszą partie komunistyczne i robotnicze, związki zawodowe oraz inne masowe organizacje społeczne".^{6/}

Należy zaznaczyć, że Związek Radziecki zgłosił wówczas propozycję wprowadzenia przez obie strony

6/ "Trybuna Ludu", nr 95/1985.

/amerykańską i radziecką/ na okres trwania rokowań moratorium na konstruowanie broni kosmicznej oraz zamrożenia strategicznych arsenałów jądrowych. W trybie jednostronnym ogłosił moratorium na rozmieszczanie rakiet średniego zasięgu i realizację innych kontrposunięć w Europie. Decyzję tę uznano na całym świecie za szczególnie konstruktywną, sprzyjającą pomyślnemu wynikowi rokowań. "Chciałbym przypomnieć - stwierdził M. Gorbaczow - że nie było to jedyne posunięcie tego rodzaju. Od 1982 roku pozostaje w mocy jednostronne zobowiązanie Związku Radzieckiego, że nie użyje broni jądrowej jako pierwszy. Od 1983 roku - jednostronne moratorium na wprowadzanie jako pierwszy w kosmos broni przeciwsatelitarnej".^{7/}

Zakończenie radziecko-amerykańskiego szczytu w Genewie 21 listopada 1985 roku nie przyniosło większych zmian w działalności militarnej Stanów Zjednoczonych i ich sojuszników z Paktu Północnoatlantyckiego. W dalszym ciągu utrzymuje się napięta sytuacja międzynarodowa spowodowana nasilaniem wyścigu zbrojeń. Kontynuowane są amerykańskie próby jądrowe zmierzające do militaryzacji przestrzeni kosmicznej. Stany Zjednoczone dążą również do łamania układu SALT II.

7/ Tamże.

Pierwsza więc połowa Roku Pokoju - roku 1986, nie spełnia pokładanych w nim nadziei na rozbrojenie i powrót do odprężenia, których wizję stwarzało genewskie spotkanie, a także wyjątkowa wola pokoju Kraju Rad.

Zrodziło się zatem pytanie: czy uda się wyrwać świat z narastającego zagrożenia wojną?

W przemówieniu na X Zjeździe PZPR, radziecki przywódca Michaił Gorbaczow powiedział na ten temat: "Nasza polityka nadal będzie polityką odpowiedzialną, cierpliwie budującą podstawy do unormowania stosunków radziecko-amerykańskich. Opowiadamy się za dialogiem, jednakże powinien to być dialog, w którym obie strony pragną osiągnąć konkretne rezultaty.

Nie można dopuścić do tego, aby rokowania przekształciły się w zasłone dymną maskującą wyścig zbrojeń. /.../ Pokój może być zachowany jedynie wspólnymi wysiłkami wszystkich państw i narodów. Wszyscy na Zachodzie powinni uświadomić sobie, że każdy start rakiety z bronią jądrową, to w istocie akt nie tylko zabójstwa, ale i samobójstwa".^{8/}

Słowa te oraz liczne inicjatywy Związku Radzieckiego wskazywały niezbicie, że w złożonej sytuacji międzynarodowej Kraj Rad za najważniejsze zadanie współ-

8/ X Zjazd PZPR, "Trybuna Ludu", nr 152/1986.

czesności i przyszłości uznał obronę pokoju oraz ludzkości przed nuklearną zagładą. W politycznych i wojskowych poczynaniach postawił na zaprzestanie wyścigu zbrojeń oraz przejście do konkretnych działań na rzecz rozbrojenia.

2. Radzieckie inicjatywy rozbrojeniowe po genewskim spotkaniu Gorbaczow-Reagan

Po genewskim spotkaniu na szczycie pierwszy miesiąc 1986 roku, poprzedzający obrady XXVII Zjazdu KPZR, przyniósł istotne decyzje Biura Politycznego i Związku Radzieckiego w sprawie ograniczenia wyścigu zbrojeń nuklearnych na Ziemi i zaprzestania militaryzacji kosmosu. Dotyczą one także globalnego zmniejszenia niebezpieczeństwa wybuchu wojny oraz budowy zaufania jako nieodłącznego elementu współczesnych stosunków między państwami.

Chronologicznie rzecz biorąc - szczególne znaczenie ma radziecki program całkowitej likwidacji w ciągu najbliższych 15 lat - czyli do roku 2000 - broni jądrowej i chemicznej. Program ten zgłoszony został przez Michała Gorbaczowa 15 stycznia 1986 roku i znany jest dziś na całym świecie jako "Plan Gorbaczowa". Spotkał się z dużym zainteresowaniem opinii światowej, ponieważ jest

niezwykle konkretny i realny. Podobnie jak i inne propozycje radzieckie, jest szczególnie bliski krajom socjalistycznym i narodom miłującym pokój.

Punktem wyjścia radzieckiego programu rozbrojenowego jest całkowite zniesienie zagrożenia ludzkości i świata przez likwidację broni masowej zagłady. Z propozycją tą Związek Radziecki zwraca się nie tylko do Stanów Zjednoczonych. Wysuwa także propozycje całkowitej likwidacji broni jądrowej przez inne mocarstwa atomowe w strefie europejskiej i azjatyckiej.

Program ten przewiduje w pierwszym etapie zredukowanie o połowę w ciągu 5-8 lat zbrojeń globalnych ZSRR i Stanów Zjednoczonych, czyli redukcję tych broni jądrowych, które mogą osiągnąć terytorium drugiej strony. W drugim etapie, który trwałby 5-7 lat - nie później jednak niż w 1990 roku, do procesu rozbrojenia nuklearnego przyłączyłyby się pozostałe państwa atomowe. Początkowo podjęłyby one zobowiązanie zamrożenia wszystkich zbrojeń jądrowych, a także zobowiązanie nieposiadania tych broni na terytorium innych państw. Po zakończeniu redukcji o 50 % zbrojeń jądrowych ZSRR i USA pozostałe mocarstwa atomowe przystąpiłyby do likwidacji broni nuklearnej o zasięgu do 1000 kilometrów. Etap trzeci rozpocząłby się nie później

jak w roku 1995. Przewiduje się w tym czasie ostateczną likwidację /do końca 1999 r./ broni jądrowych znajdujących się we wszystkich państwach, a także kontrolę nad likwidacją tych broni sprawowaną zarówno za pomocą narodowych środków technicznych, jak i innych dodatkowych środków kontroli, z osobową kontrolą na miejscu włącznie.

Tak więc Związek Radziecki proponuje wkroczyć w trzecie tysiąclecie bez broni nuklearnej. Jak stwierdził M. Gorbaczow zgłaszając tę propozycję - "Związek Radziecki uważa za realne zadanie całkowitą likwidację - jeszcze w tym stuleciu - również tak barbarzyńskiej broni masowej zagłady, jak broń chemiczna". Dodać należy, iż wielu uczonych, czołowych polityków i działaczy społecznych na świecie podkreślało, nadal mówi, że plan ten jest ważnym krokiem do "odatomizowania społeczeństw".

Przywódca radziecki powiadomił również o przedłużeniu o dalsze trzy miesiące ogłoszonego 6 sierpnia 1985 roku jednostronnego moratorium na wszystkie eksplozje nuklearne; termin tego moratorium upływał 31 grudnia 1985 roku.

Obradujący w dniach od 25 lutego do 5 marca 1986 roku XXVII Zjazd KPZR zaaprobował w całej rozciągłości

ści dotychczasową linię polityki pokojowej ZSRR. Uznała ją za nadrzędną wobec wszystkich poczynań, gdyż nie ma bardziej szlachetnego i humanitarnego zadania. Dlatego też w referacie politycznym Komitetu Centralnego KPZR za podstawowe pryncypia w dziedzinie bezpieczeństwa międzynarodowego w sferze militarnej uznane zostały:

- wyrzeczenie się przez mocarstwa nuklearne wojny przeciwko sobie lub państwom trzecim - tak nuklearnej, jak i konwencjonalnej;

- niedopuszczenie do wyścigu zbrojeń w przestrzeni kosmicznej, zaprzestanie wszelkich prób z bronią nuklearną i całkowita jej likwidacja, zakaz użycia broni chemicznej i ostateczne jej zniszczenie, rezygnacja z tworzenia innych środków masowej zagłady;

- ściśle kontrolowane obniżenie poziomu militarnych potencjałów państw do granic rozsądnej wystarczalności;

- rozwiązanie ugrupowań wojskowych, a jako krok w tym kierunku - rezygnacja z ich rozszerzania i tworzenia innych;

- proporcjonalna i współmierna redukcja budżetów wojskowych. ^{9/}

Podczas obrad XXVII Zjazdu KPZR wiele uwagi poświęcono również rozwijaniu współpracy państw w dziedzinie upowszechniania idei pokojowego współistnienia, rozbrojenia i utrwalania międzynarodowego bezpieczeństwa.

9/ XXVII Zjazd KPZR, cyt.wyd., s.114.

Zwracano uwagę na potrzebę powszechnego, obiektywnego informowania się narodów o warunkach życia oraz utrwalania we wzajemnych stosunkach ducha wzajemnego zaufania, zrozumienia i zgody.

Kierując się wskazaniem XXVII Zjazdu KPZR, z myślą o ciągle grożącym ludzkości niebezpieczeństwie konwencjonalnym i nuklearnym Związek Radziecki zgłosił kolejne propozycje rozbrojeniowe. 19 kwietnia 1986 roku na XI Zjeździe Socjalistycznej Partii Jedności Niemiec, Michaił Gorbaczow zaproponował redukcję wszystkich komponentów sił lądowych i lotnictwa taktycznego państw europejskich, a także analogicznych sił Stanów Zjednoczonych i Kanady. Wraz z bronią konwencjonalną redukowana byłaby broń operacyjno-taktyczna na obszarze całej Europy od Atlantyku po Ural.

W miesiąc później - 14 maja, M. Gorbaczow ogłosił przedłużenie radzieckiego moratorium na próby nuklearne do 6 sierpnia 1986 r. Stwierdził między innymi:

"W warunkach, gdy problemy nuklearne obserwowane są ze szczególną uwagą, rząd radziecki rozważywszy wszystkie okoliczności związane z bezpieczeństwem swojego narodu i całej ludzkości postanawia przedłużyć jednostronnie moratorium na próby nuklearne do sierpnia br. to jest do dnia, w którym przed 40 laty na japońskie miasto Hiroszima zrzucono pierwszą bombę atomową, co

spowodowało zagładę setek tysięcy ludzi".^{10/}

Stwierdzić jednakże trzeba, że mimo dotychczasowych wysiłków i starań ZSRR oraz innych państw socjalistycznych, a także sił pokojowych i ludzi dobrej woli na całym świecie, rzeczywistość międzynarodowa roku 1986 była wielce złożona. Nasilały się nadal militarystyczne dążenia USA, o czym wspominaliśmy wcześniej, nie ustaje również - nie spotykany w skali i rozmiarach - wysścig zbrojeń, którego nie są w stanie powstrzymać siły pokoju i postępu.

Sytuacja taka zmusza do patrzenia na rzeczywistość w sposób realistyczny. Oprócz trwałej i cierplivej walki o pokój oraz bezpieczeństwo, nakazuje czujność i gotowość obronną państw Układu Warszawskiego. Gwarantuje to nie tylko spokojny byt i rozwój naszych państw i narodów, lecz także stanowi jeden z zasadniczych czynników ogólnego bezpieczeństwa na całym kontynencie europejskim.

Na ten ważny aspekt współczesnych uwarunkowań utrzymywania i obrony pokoju zwrócił uwagę I sekretarz KC PZPR, przewodniczący Rady Państwa, gen. armii Wojciech Jaruzelski podczas przemówienia na XXVII Zjeździe KPZR, gdzie powiedział między innymi:

10/ Wystąpienie M.S.Gorbaczowa po sowieckomu telewizyjnemu, "Prawda" nr 135 z 15.05.1986.

"Kapitalizm jako formacja społeczna minął już swoje apogeum. Jest co prawda wciąż jeszcze materialnie bogatszy od socjalizmu, ale zarazem biedniejszy duchowo, targany strukturalnymi sprzecznościami i schorzeniami. Stąd w ekstremalnych kręgach imperializmu tak silna niechęć do pokojowego współistnienia, swego rodzaju "ucieczka" w militarizm, zbrojenia, tworzenie napięć, nasilanie szowinistycznej, antyradzieckiej propagandy.

Istnieje więc nadal pełne uzasadnienie dla niesłabnącej czujności Państw-Stron Układu Warszawskiego. Jednocześnie obecna sytuacja międzynarodowa sprawia, że bardzo na czasie są doniosłe i śmiałe propozycje Związku Radzieckiego. Szczególną, historyczną wręcz szansę stwarza plan likwidacji broni jądrowej do końca stulecia. Ostateczna odpowiedź Zachodu będzie swego rodzaju testem rzeczywistych intencji, miarą wyobraźni i poczucia odpowiedzialności wobec przyszłych losów naszej planety".

W poczuciu tej wielkiej odpowiedzialności Związek Radziecki nie rezygnuje z wytrwałej walki o pokój. Nawijając do propozycji z 15 stycznia 1986 r. zaproponował stworzenie podstaw "gwiazdnego pokoju". 12 czerwca 1986 roku wystosował w tej sprawie pismo do sekretarza generalnego ONZ, zawierające szczegóły zapowiadane w Budapeszcie przez M. Gorbaczowa programu. Obejmuje on trzy etapy działań, zaś głównym jego celem jest stworzenie do 2000 roku trwałych materialnych, prawno-traktatowych i organizacyjnych podstaw "gwiazdnego pokoju".

W posłaniu tym rząd radziecki proponuje zwołanie /nie później niż w 1990 roku/ międzynarodowej konferencji lub specjalnej sesji Zgromadzenia Ogólnego ONZ, poświęconej sprawom kosmosu. Proponuje także utworzenie na tym forum światowej organizacji kosmicznej, pod której przewodnictwem byłyby realizowane programy pokojowej współpracy w kosmosie. Współpracę tę traktowaną jako pomost służący umacnianiu zaufania i wzajemnego zrozumienia, Związek Radziecki gotów jest rozwijać ze wszystkimi państwami zarówno w skali dwustronnej, jak i wielostronnej.

Wskazując na ważność poszczególnych etapów powyższego programu, zauważyć należy, iż w etapie pierwszym /organizacyjnym/, obejmującym pięć lat, proponuje się zbadać potrzeby świata w sferze wykorzystywania technicznych urządzeń kosmicznych z uwzględnieniem obecnych możliwości i perspektyw rozwoju środków kosmicznych. Etap drugi obejmujący pierwszą połowę lat dziewięćdziesiątych byłby etapem przygotowań materialnych. Jego istota polegałaby na opracowaniu techniki kosmicznej służącej realizacji uzgodnionych w drodze rokowań projektów. W etapie trzecim /realizacyjnym/ zakłada się, że do 2000 roku wszystkie kierunki współpracy nabrałyby już konkretnej treści materialnej. Jej wyni-

kiem byłyby, umieszczone odpowiednio aparaty kosmiczne na orbitach oraz zainstalowanie niezbędnych systemów naziemnych, zaś wyspecjalizowane programy w różnych sferach zastosowania techniki kosmicznej zaczęłyby działać zgodnie z ich przeznaczeniem i zasadą rentowności, przynosząc określone efekty naukowe, ekonomiczno-produkcyjne i medyczne.

Idzie więc o to, by w erze nuklearno-kosmicznej można było zapewnić bezpieczeństwo i współpracę międzynarodową oraz zapobiec przedostawaniu się broni jądrowej do przestrzeni kosmicznej, by kosmos opanowany przez człowieka z tak wielkim trudem, stał się jego dobrodziejstwem, a nie śmiertelnym zagrożeniem; by stworzyć dodatkowe możliwości współpracy oraz perspektywę wzajemnego zaufania i zrozumienia się na Ziemi.

3. O pokój dla Azji i Pacyfiku

Nader istotne, będące konsekwencją dotychczasowych pokojowych inicjatyw i propozycji Związku Radzieckiego, są zamierzenia i propozycje dotyczące Dalekiego Wschodu. Mają one znaczenie szczególne, ponieważ po II wojnie światowej Azja i zachodnia część Oceanu Spokojnego były najbardziej niespokojnym rejonem.

Toczyły się tam dwie wielkie, krwawe i barbarzyń-

skie wojny - w Korei i Wietnamie. Również i dziś nie ma spokoju w tej części świata. Na Bliskim i Dalekim Wschodzie trwają nadal konflikty zbrojne, nie ma też rozwiązanej do końca kwestii pokoju w Kampuczy i Afganistanie, mimo wycofywania wojsk radzieckich. W rejonach tych nie brakuje również kwestii spornych o charakterze dwustronnym.

Faktem też jest, że w tej części świata stale powiększane są arsenały nuklearne. Tworzone są też kolejne amerykańskie bazy wojskowe w basenie Oceanu Spokojnego. Stany Zjednoczone nie ustają w dążeniach do utrzymywania wpływów NATO w Azji i Oceanie Spokojnym, nie wykluczając możliwości tworzenia nowych powiązań o charakterze wojskowym.

W tej złożonej sytuacji społeczno-politycznej i militarnej, z myślą o pokoju, bezpieczeństwie i współpracy w rejonie Azji i Pacyfiku, a także bezpieczeństwie ogólnoświatowym, w dniu 28 lipca 1986 roku we Władystoku zgłoszone zostały przez Michaiła Gorbaczowa nowe radzieckie propozycje pokojowe, obejmujące swym zasięgiem Azję, Daleki Wschód i region Pacyfiku. "Tu znajdują się - stwierdził - największe mocarstwa jądrowe. Stworzone zostały potężne armie lądowe, gigantyczne siły marynarki wojennej i lotnictwa. Potencjał naukowo-techniczny i przemysłowy wielu krajów -

pozwała na forsowanie każdego rodzaju wyścigu zbrojeń. Sytuację komplikuje utrzymywanie się konfliktów. Nie zapomnijmy, że to właśnie w Azji amerykański imperializm prowadził dwie największe wojny po 1945 roku: w Korei oraz Indochinach.

Z czterdziestu lat nie da się naliczyć nawet kilku, kiedy w tym, czy innym punkcie rejonu Azji i Oceanu Spokojnego nie płonąłby ogień wojennej pożogi".^{11/}

Związek Radziecki zgłaszał już wcześniej stosowne propozycje - m.in. propozycję zwołania podobnej do helsińskiej - konferencji rejonu Oceanu Spokojnego. Na jej miejsce zaproponowana została Hiroszima - miasto, które padło ofiarą atomowej zagłady i stało się współcześnie symbolem nuklearnego niebezpieczeństwa grożącego narodom. Poza tym na XXVII Zjeździe KPZR dano wyraz konstruktywnej woli pokojowych rozwiązań na Dalekim Wschodzie. Oprócz rozwiązań szczegółowych opowiedziano się jednocześnie za włączeniem rejonu azjatycko-pacyficznego do ogólnego procesu tworzenia powszechnego systemu bezpieczeństwa międzynarodowego.

We Władywostoku, sekretarz generalny KC KPZR M. Gorbaczow wyraził nadzieję i zainteresowanie normalizacją

11/ Z przemówienia Michaiła Gorbaczowa we Władywostoku, "Prawda" z 29.VII.1986 r.

cją stosunków chińsko-wietnamskich. Podkreślając, że jest to suwerenna sprawa rządów i kierownictwa obu państw, wskazał, iż cała Azja potrzebuje tego, by istniejąca między tymi socjalistycznymi państwami granica stała się ponownie granicą pokoju i dobrego sąsiedztwa.

Poruszone zostały również problemy rozbrojeniowe z sąsiadem ZSRR - Chińską Republiką Ludową. Radziecki przywódca zwrócił się do ChRL z propozycją omówienia konkretnych kroków: zmierzających do obniżenia poziomu zbrojeń i redukcji wojsk. Wskazał również na fakt rozpatrywania przez ZSRR i Mongolię wycofania znacznej części wojsk radzieckich z tego kraju.

Ustosunkowując się do ewentualnej likwidacji w Europie radzieckich i amerykańskich rakiet średniego zasięgu, M.Gorbaczow podkreślił, że ZSRR nie zamierza przerzucać tychże rakiet gdzie indziej - a więc również w rejon azjatycki.

W propozycjach szczegółowych zwrócono uwagę na następujące kwestie:

Po pierwsze, że "istnieje możliwość nie tylko likwidacji niebezpiecznego napięcia na Półwyspie Koreańskim, lecz także rozpoczęcia rozpatrywania problemu narodowego całego narodu koreańskiego. Przy dobrej woli i w warunkach nieingerencji z zewnątrz mogłyby

one uregulować swoje problemy dla dobra bezpieczeństwa ogólnooazjatyckiego".

Po drugie, opowiedział się za tym, aby "zaprzestać gromadzenia broni nuklearnej w Azji i na Oceanie Spokojnym. Podkreślić w tym miejscu należy, iż zgodnie z wcześniejszymi posunięciami pokojowymi, Związek Radziecki zobowiązał się nie zwiększać liczby rakiet średniego zasięgu rozmieszczonych w azjatyckiej części ZSRR.

Jest to wynik długotrwałych poczynań ZSRR w zakresie pokojowych dążeń i inicjatyw, w myśl których od 1982 roku pozostaje w mocy jednostronne zobowiązanie Związku Radzieckiego, że nie użyje broni jądrowej jako pierwszy".

Po trzecie, przywódca radziecki zaproponował rozpoczęcie rozmów w sprawie zmniejszenia aktywności marynarki wojennej na Oceanie Spokojnym - głównie okrętów wyposażonych w broń jądrową. Podkreślił, że umacnianiu stabilizacji w tym rejonie sprzyjałaby decyzja zainteresowanych stron o ograniczeniu współzawodnicstwa w sferze broni przeciwko okrętom podwodnym.

"I w ogóle chciałbym powiedzieć, - stwierdził M. Gorbaczow - że gdyby USA zrezygnowały z obecności wojskowej, powiedzmy na Filipinach, my nie pozostałibyśmy dłużni".

Niezwykle interesujące są dwie inne propozycje, które stanowią konkretne przygotowanie do tego, aby rejon Azji stał się faktycznie miejscem bardziej bezpiecznym i sprzyjającym pokojowi. Zawiera je kolejny,

czwarty punkt propozycji, w którym Związek Radziecki opowiedział się za radykalną redukcją sił zbrojnych i zbrojeń konwencjonalnych w Azji. Chodzi tu o problem podjęcia praktycznych kroków rozbrojeniowych, które byłyby realizowane stopniowo, etapami - rozpoczynając właśnie od Dalekiego Wschodu. Ponadto, tak jak poprzednio, ZSRR nadal zdecydowanie opowiada się za wznowieniem rozmów w sprawie przekształcenia Oceanu Indyjskiego w strefę pokoju.

W piątym punkcie propozycji podkreśla się, że sprawą nader istotną, na którą nadszedł czas - jest potrzeba praktycznego omówienia środków zaufania i niestosowania siły:

"Zacząć można od środków najprostszyc, np. od środków w dziedzinie bezpieczeństwa komunikacji morskiej na Oceanie Spokojnym, a także zapobiegania terroryzmowi międzynarodowemu. Konferencję w celu omówienia i opracowania takich środków - zaproponował M. Gorbaczow - można byłoby przeprowadzić w jednym z radzieckich miast nadmorskich. /.../ Jeśli uda się rzeczywiście zmienić na lepsze sytuację na Oceanie Spokojnym, to Władystok mogłby stać się jednym z największych międzynarodowych centrów, ośrodkiem handlu i kultury, miastem festiwalu, zawodów sportowych, kongresów i sympejzów naukowych. Chcielibyśmy, aby było to nasze okno szeroko otwarte na Wschód".^{12/}

W sposób szczególny podkreślić należy, iż przedkładając propozycje dotyczące włączenia rejonu Azji i Pacyfiku do ogólnego systemu bezpieczeństwa między-

12/ Tamże

narodowego i pokojowej współpracy, ZSRR - po uprzednim skonsultowaniu się z rządem ARD - podjął decyzję w sprawie Afganistanu. Jest to bowiem inicjatywa, która stanowi konkretne potwierdzenie i rozwinięcie stanowiska radzieckiego, sformułowanego w lutym 1986 r. na XXVII Zjeździe KPZR. Z trybuny zjazdowej, kiedy omawiane były podstawowe cele i kierunki partii w polityce zagranicznej, stwierdzono, iż Związek Radziecki wycofa w najbliższej przyszłości z Afganistanu wojska radzieckie znajdujące się tam na prośbę rządu ARD.

Zgodnie z podjętą decyzją do końca 1986 roku, wycofanych zostało z Afganistanu 6 pułków radzieckich wraz ze sprzętem i bronią. Należy zauważyć, iż ta ważna decyzja - co podkreślało i podkreśla wielu polityków i komentatorów zagranicznych, jest szczególnym wyrazem wiarygodności słów, ponieważ strona radziecka za swoimi słowami, propozycjami, podejmuje rzeczywiste kroki. One zaś otwierają możliwości dialogu i utrwalają dalsze przedsięwzięcia pokojowe w dziedzinie bezpieczeństwa i współpracy.

X

X

X

W 1986 roku mają miejsce wydarzenia, które mocno niepokoją społeczeństwa i obywateli z wielu państw. Duże obawy o zagrożenie pokoju wywołuje kontynuacja amerykańskich planów militaryzacji kosmosu, w rezultacie czego może nastąpić nie tylko wyścig zbrojeń, lecz również zwiększenie i tak już dużych zagrożeń. Poza tym, duże zaniepokojenie wywołało podjęcie w ostatnich dniach maja 1986 r. decyzji przez organa wojskowe NATO sankcjonujących rozpoczęcie produkcji w USA broni chemicznej nowej generacji - broni binarnej. Posunięcie to z całą ostrością postawiło sprawę - "być albo nie być dla rozbrojenia chemicznego".

W związku z powyższym rząd Związku Radzieckiego ogłosił oświadczenie, w którym wskazał na olbrzymie niebezpieczeństwo produkcji broni chemicznej i przezbroyenia chemicznego NATO. Stwierdzono w nim, iż: "Narody powinny powiedzieć "nie" broni binarnej i każdej innej broni chemicznej". Jednocześnie ZSRR poparł wszystkie dotychczasowe propozycje w sprawie utworzenia stref wolnych od broni chemicznej w Europie Środkowej oraz na Bałkanach i wyraził gotowość gwarantowania ich statusu, jeśli tak samo postąpią również Stany Zjednoczone. "W swej praktyce politycznej /Związek Radziecki - J.K./ - stwierdzono w oświadcze-

niu - zawsze trzymał się zasad nieprzekazywania nikomu broni chemicznej i nierozmieszczania jej na terytoriach innych państw".^{13/}

Duży niepokój wywołały również przeprowadzane przez USA próby z bronią jądrową, mimo decyzji ZSRR o przedłużeniu do 6 sierpnia 1986 roku moratorium na próby nuklearne. Dodajmy, że Stany Zjednoczone nie odpowiedziały na powyższe moratorium, przeprowadzając /a nawet intensyfikując/ na wojskowym poligonie Nevada 24 podziemne próby atomowe / w tym 4 tajne/ oraz planując kolejnych 5 wybuchów w pierwszym kwartale 1987 roku.

Wyrażając zaniepokojenie rozwojem sytuacji polityczno-militarnej przywódcy 6 neutralnych i niezaangażowanych państw^{14/} wystosowali posłanie do sekretarza generalnego KC KPZR, Michaiła Gorbaczowa. Odpowiadając na nie M. Gorbaczow ponowił, skierowaną do Ronalda Reagana, propozycję w sprawie odbycia w najbliższym czasie w Europie radziecko-amerykańskiego spotkania na najwyższym szczeblu w celu przedyskutowania kwestii zaprzestania i zakazu prób jądrowych. Oznajmił jednocześnie, że ZSRR gotów jest w każdej chwili przywrócić swoje

13/ Oświadczenie rządu Związku Radzieckiego, "Żołnierz Wolności", nr 126 z 31.V-1.VI.1986.

14/ Argentyny, Grecji, Indii, Meksyku, Szwecji oraz Tanzanii.

moratorium, jeśli Stany Zjednoczone wstrzymają się od prób atomowych.^{15/} Zaznaczył przy tym, że pomimo ośmioletniej przerwy w przeprowadzaniu prób nuklearnych, ZSRR nie będzie śpieszył się z ich wznowieniem.

Wreszcie, ze szczególnym niepokojem przyjęte zostało zapowiedziane przez R.Reagana amerykańskie odejście od Układu SALT II /maj 1986 r./. Faktyczne odejście od tego układu, które zaplanowane zostało na koniec roku 1986, oznaczało przekroczenie limitu 1320 jednostek obowiązujących dla strategicznych środków przenoszenia, wyposażonych w wieloładunkowe głowice samonaprowadzające się na cel /m.in. ciężkich bombowców uzbrojonych w pociski manewrujące/.

W odpowiedzi Związek Radziecki wystosował oświadczenie, w którym wyraził - z jednej strony - duże zaniepokojenie, z drugiej zaś - przestrzegł przed następstwami wskazując, iż rząd radziecki nie będzie się biernie przyglądać, jak Stany Zjednoczone niweczą dotychczas osiągnięte porozumienia. "Strona amerykańska

15/ Ponieważ USA nie zaprzestały przeprowadzania prób, rząd radziecki zmuszony był podjąć decyzję w trosce o bezpieczeństwo własne i swych sojuszników, iż w 1987 roku pierwszy wybuch jądrowy w Nevadzie, spowoduje przeprowadzenie prób atomowych przez Związek Radziecki. Nastąpiło to w lutym 1987 roku.

- stwierdzono - nie powinna mieć żadnych złudzeń, iż zdoła osiągnąć korzyści militarne kosztem bezpieczeństwa innych". Podkreślono jednocześnie, że Związek Radziecki podejmował będzie nadal kroki prowadzące do "zapewnienia niezawodnego bezpieczeństwa wspólnoty socjalistycznej, będzie nadal czynić wszystko co niezbędne dla umocnienia bezpieczeństwa międzynarodowego".^{16/}

Nie ustępując w wysiłkach o utrzymanie trwałego pokoju Związek Radziecki podejmował wiele starań, by usuwać nuklearne niebezpieczeństwo. Dlatego też z inicjatywy kierownictwa radzieckiego, które z niepokojem obserwowało wydarzenia roku 1986, doszło do spotkania Michaiła Gorbaczowa i Ronalda Reagana w Reykjavíku 11 i 12 października tego roku. W spotkaniu tym, strony przedstawiły swoje stanowiska i były bliskie podjęcia wyjątkowo doniosłych, historycznych decyzji.

Strona radziecka przedstawiła pakiet propozycji rozbrojeniowych, między innymi: porozumienie o 50-procentowej redukcji broni strategicznej, całkowitej likwidacji amerykańskich i radzieckich rakiet średniego zasięgu w Europie oraz pakiet dotyczący propozycji

^{16/} Oświadczenie rządu radzieckiego, "Żołnierz Wolności", nr 127 z 1986.06.02.

w zakresie kontroli zbrojeń oraz podjęcia kompleksowych negocjacji na temat zakazu prób nuklearnych. Porozumienia jednak nie osiągnięto, ponieważ prezydent USA uparcie bronił koncepcji tzw. inicjatywy obrony strategicznej /SDI/.

Na konferencji prasowej, przeprowadzonej tuż po zakończeniu rozmów w Reykjaviku 12.10.1986 r., dla dziennikarzy, którzy obsługiwali to spotkanie, Michaił Gorbaczow wskazał, iż Związek Radziecki nie odstąpi od polityki pokoju oraz walki o usunięcie groźby nuklearnej zagłady. Powiedział również: "Sądzę, że tak prezydent, jak i my, powinniśmy przemyśleć całą sytuację, która w ostatecznym rachunku ukształtowała się tutaj na spotkaniu i raz jeszcze zasiąść do stołu, aby spróbować pokonać to, co nas dzieli".

I dalej: "Przecież w wielu sprawach już porozumieliliśmy się, wiele pokonaliśmy. Możliwe, że prezydent musi poradzić się i Kongresu i kół politycznych, i społeczeństwa amerykańskiego.

Niech Ameryka to przemyśli. My poczekamy, nie wycofując naszych propozycji, które ogłosiliśmy i co do których w istocie byliśmy bliscy porozumienia."

4. Ważniejsze inicjatywy pokojowe ZSRR

w latach 1987 - 1988

Wykazując szczególną odpowiedzialność w rozwiązywaniu współczesnych problemów międzynarodowych, Związek Radziecki nie ustaje w wysiłkach tworzenia podstaw nowej epoki w historii ludzkości - epoki bezatomowej. Natomiast przywódcy Kraju Rad wytrwale bronią obranej linii, która jest wyrazem konstruktywności nowego myślenia polityczno-militarnego w erze nuklearnej.

Znamiennym tego potwierdzeniem są propozycje przedstawione w Reykjaviku, a także praktyczne działania w latach 1987 i 1988 na forum międzynarodowym, na rzecz moralnego i politycznego współdziałania, na rzecz pokoju i bezpieczeństwa, a także rozszerzania sfery wzajemnego zaufania. Godnym w tym względzie do odnotowania jest nowy pakiet propozycji radzieckich, który zgłoszony został 6 sierpnia 1987 roku przez ministra spraw zagranicznych ZSRR Eduarda Szewardnadze, na obradującej w Genewskim Pałacu Narodów konferencji rozbrojeniowej 40 państw. Przedstawione zostało bowiem wówczas stanowisko ZSRR w sprawie rozbrojenia nuklearnego - likwidacji rakiet średniego zasięgu, układu w sprawie 50-procentowej redukcji broni strategicznych, zakazu rozmieszczania broni w kosmosie, zakazu

prób z bronią jądrową. Poruszona została również sprawa konwencji o zakazie broni chemicznej.

Na polecenia kierownictwa radzieckiego minister spraw zagranicznych ZSRR przedstawił cele, o jakie walczy Związek Radziecki. Są to:

- Zawarcie porozumienia ze Stanami Zjednoczonymi Ameryki oraz porozumień międzynarodowych w sprawie całkowitej i powszechnej likwidacji broni nuklearnej;

- Surowy powszechny zakaz rozmieszczania w kosmosie wszelkiego rodzaju broni;

- Ustalenie międzynarodowych zasad, wykluczających istnienie na świecie broni chemicznej i innych rodzajów broni masowej zagłady;

- Zmniejszenie poziomów zbrojeń konwencjonalnych do minimalnie niezbędnych dla potrzeb obrony;

- Stworzenie na zasadach współpracy wszystkich państw świata powszechnego systemu bezpieczeństwa międzynarodowego, w którym Organizacja Narodów Zjednoczonych zgodnie z jej Kartą mogłaby efektywnie utrzymywać pokój i bezpieczeństwo.^{17/}

Przedstawiając kolejność działań praktycznych zwrócono uwagę na potrzebę poszukiwania porozumień

17/ Z wystąpienia ministra spraw zagranicznych ZSRR Eduarda Szewardnadze na konferencji genewskiej, "Żołnierz Wolności", nr 182 z 1987.08.07.

w toku rokowań radziecko-amerykańskich, a także na równoległy tryb przygotowywania globalnego układu w ramach konferencji rozbrojeniowej.

Jako praktyczny krok na drodze do przygotowywania takiego układu, Związek Radziecki zaproponował "utworzenie specjalnej grupy ekspertów naukowych, której poruczono by przedstawienie konferencji uzasadnionych i uzgodnionych zaleceń dotyczących struktur i funkcji systemu kontroli dla każdego możliwego porozumienia w sprawie niedokonywania prób z bronią nuklearną.

Istnieje, naszym zdaniem, - stwierdza się w propozycji - konieczność utworzenia międzynarodowego systemu globalnej kontroli bezpieczeństwa radiologicznego z wykorzystaniem kosmicznych kanałów łączności".^{18/}

Redukcję zbrojeń nuklearnych na tym etapie - rakiet średniego zasięgu i operacyjno-taktycznych - wiąże się ściśle z porozumieniem w sprawie środków kontroli. Wszelako one właśnie stwarzają atmosferę absolutnego przekonania o szczerzej intencji stron oraz to, że porozumienie nie będzie mogło być obchodzone w żaden sposób.

W związku z tym Związek Radziecki stoi na stanowisku koniecznego dostępu do obiektów wojskowych

18/ Tamże.

ZSRR i USA w państwach trzecich, gdzie mogą być rozmieszczone rakiety. Idzie dalej w tej kwestii, proponując nie tylko zwykłą obecność, lecz obecność stałą grup inspektorów na wszystkich poligonach służących do wystrzeliwania obiektów kosmicznych. Natomiast przy pełnym zakazie ofensywnych zbrojeń kosmicznych, gotów jest rozszerzyć inspekcje na magazyny, przedsiębiorstwa przemysłowe, laboratoria, ośrodki badawcze itp., po to, by podejmowanym działaniom politycznym i militarnym towarzyszyła atmosfera głębokiego zaufania.

W celu stworzenia atmosfery tego zaufania oraz "kierując się dążeniem do jak najszybszego zawarcia konwencji międzynarodowej, strona radziecka zaprasza uczestników rozmów w sprawie broni chemicznej do radzieckiego obiektu wojskowego Szychany w celu zaznajomienia się z typowymi wzorami istniejących u nas pocisków chemicznych i technologią likwidacji broni chemicznej na przenośnym kompleksie. Za jakiś czas zaprosimy ekspertów do specjalnego przedsiębiorstwa likwidacji broni chemicznej, jakie budowane jest w rejonie Czapajewska". 19/

Oprócz zgłoszonych propozycji w wyżej wymienionym

19/ Tamże.

Czapajewsku pod Kujbyszewem /Powołże/ trwała budowa przedsiębiorstwa, w którym broń chemiczna będzie przetwarzana na zwykłe substancje chemiczne. W tym celu została opracowana praktycznie bezodpadowa technologia. Jest to pierwsza w historii ludzkości fabryka pracująca nie dla uzbrojenia, lecz dla rozbrojenia. Jej budowa, zakończy się w 1988 roku.^{20/}

Wskazując na realia i gwarancje bezpiecznego świata nie sposób ominąć zagrożenia ekologiczne, o czym wspominaliśmy w części pierwszej opracowania. Wskazując na nie, w specjalnie przygotowanym materiale "Realia i gwarancje bezpiecznego świata" napisanym 16 września 1987 roku w związku z obecną 42 sesją Zgromadzenia Ogólnego Narodów Zjednoczonych,^{21/} Michaił Gorbaczow wypukła, iż zagrożenia te dotyczą wszystkie kraje i narody bez wyjątku na bogactwo, czy ubóstwo. Wymagają globalnej strategii ochrony środowiska naturalnego i racjonalnego wykorzystywania zasobów. Poza tym, postępujący proces rozbrajania sprzyjałby takiej właśnie ochronie. Zaproponował również przystąpienie do opracowania takiej właśnie strategii w ramach wyspecjalizowanego programu Organizacji Narodów Zjednoczonych. Dodać należy, iż podstawy takiego

20/ Informacja TASS. Podaję za PAP z 1987.09.18.

21/ "Prawda" z 17.09.1987 r.

opracowania istnieją, ponieważ państwa wymieniają już odpowiednie informacje, zawiadamiają organizacje o tym co się wydarzyło.

Pisząc o prawach człowieka, zauważa, iż: "Rozprawianie o nich w żaden sposób nie godzi się z groźbą zastosowania środków masowej zagłady". Nie do przyjęcia jest więc "rozprawianie o prawach i swobodach człowieka, gdy zamierza się rozwiesić nad jego głową w kosmosie "żyrandole" egzotycznej broni.^{22/}

Z dużym zainteresowaniem na świecie odnotowane zostały radzieckie propozycje w sprawie ograniczenia i redukcji aktywności wojskowej na Północy, podczas wystąpienia sekretarza generalnego KC KPZR w Murmańsku na początku października 1987 roku. Dlaczego w Murmańsku, na progu Arktyki i północnego Atlantyku, radziecki przywódca zaprosił przede wszystkim państwa tego regionu do przedyskutowania nabrzmiałych tutaj problemów bezpieczeństwa? Otóż od dawna Związek Radziecki opowiadał się wytrwale i opowiada się za radykalnym obniżeniem poziomu konfrontacji militarnej w tym regionie. Ogłosił tę propozycję z myślą by północ kuli ziemskiej - Arktyka stała się strefą pokoju, zaś biegun północny biegunem pokoju.

22/ Mowa tu o amerykańskiej inicjatywie obrony strategicznej /SDI/.

"Proponujemy - stwierdził M. Gorbaczow - wszystkim zainteresowanym państwom przystąpienie do rokowań w sprawie ograniczenia i redukcji skali aktywności wojсковej na północy w ogóle - zarówno na półkuli wschodniej, jak i zachodniej". W uszczegółowieniu tej propozycji zakłada się i mówi o:

Po pierwsze. O strefie bezatomowej w Europie Północnej. Jeśli podjęto by taką decyzję, to Związek Radziecki, /.../ gotów jest być gwarantem. Od państw uczestników będzie zależeć, jak uznają za celowe sformułować tę gwarancję: przez porozumienia wielostronne czy dwustronne, oświadczenia rządowe lub w inny sposób.

Po drugie. Z uznaniem witamy inicjatywę prezydenta Finlandii M. Kaivisto, dotyczącą ograniczenia aktywności marynarki wojennej na morzach przylegających do Europy Północnej. Ze swej strony Związek Radziecki proponuje, aby rozpocząć konsultację między organizacją Układu Warszawskiego i NATO w sprawie zmniejszenia aktywności wojskowej i ograniczenia zakresu działalności marynarki wojennej i lotnictwa wojskowego w akwenach Morza Bałtyckiego, Północnego, Norweskiego i Grenlandzkiego, a także rozciągnięcia na nie środków zaufania."

W punkcie tym zaproponowano jednocześnie przedyskutowanie sprawy zakazu działalności marynarki wojennej we wzajemnie uzgodnionych strefach cieśnin międzynarodowych, a także na szlakach, które charakteryzują się intensywną żeglugą. Na miejsce spotkania, celem

dokonania stosownych uzgodnień przez zainteresowane strony, zaproponowany został Leningrad.

"Po trzecie. Związek Radziecki przywiązuje szczególne znaczenie do pokojowej współpracy w dziedzinie zagospodarowania zasobów Północy, Arktyki. Niezwykle ważna jest tu wymiana doświadczeń, wiedzy. Wspólnym wysiłkiem można byłoby opracować ogólną koncepcję racjonalnego rozwoju rejonów Północy.

Proponujemy na przykład, - stwierdził dalej Gorbaczow - aby porozumieć się co do opracowania jednolitego programu energetycznego na północy Europy. Zasoby takich nośników energii, jak ropa naftowa i gaz, według posiadanych danych, są tu faktycznie niezmiernie.

Gotowi jesteśmy także do wspólnej pracy w dziedzinie wykorzystania zasobów Półwyspu Kolskiego, w dziedzinie realizacji innych wielkich rzeczowych projektów, w najróżniejszych formach, w tym we wspólnych przedsiębiorstwach.

Po czwarte. Ogromne znaczenie ogólnoludzkie ma naukowe badanie Arktyki.

Proponujemy zorganizowanie w 1988 roku konferencji państw przyarktycznych, poświęconej koordynacji badań naukowych w Arktyce. Można byłoby tam przedyskutować sprawę stworzenia wspólnej arktycznej rady naukowej. Miejscem obrad konferencji mógłby być, jeśli partnerzy zgodzą się, Murmańsk.

Po piąte. Szczególne znaczenie przywiązujemy do współpracy krajów Północy w dziedzinie ochrony śro-

dowiska naturalnego.

Związek Radziecki proponuje wspólne opracowanie kompleksowego planu ochrony środowiska naturalnego Północy. Kraje północnoeuropejskie mogłyby dać przykład innym, porozumiewając się w sprawie utworzenia systemu kontroli stanu środowiska naturalnego i bezpieczeństwa radiologicznego w regionie.

Po szóste. Przez Arktykę biegnie najkrótsza droga morską Europy na Daleki Wschód i na Pacyfik. Sądzę, że w zależności od tego, jak rozwinie się sprawa normalizacji stosunków międzynarodowych moglibyśmy otworzyć północny szlak morski dla obcych statków, przy czym nasze lodołamacze zapewniałyby jego żeglowność".^{23/}

Zgłoszone w Murmańsku propozycje radzieckie są więc kolejnym potwierdzeniem trwałości i niezmienności pokojowych dążeń Kraju Rad. Tym razem wyrażają się w konkretnej treści radzieckiej polityki zagranicznej wobec Północy, która podobnie jak i inne dotychczas zgłaszane propozycje nie są zależne li tylko od woli jednej ze stron, lecz również od konstruktywnego do nich podejścia innych państw.

Jedno jest jednak pewne, iż owa trwałość i niezmienność przyczyniła się do przełamania impasu w rozmowach radziecko-amerykańskich i doprowadzenia do spotkania na szczycie w dniach 7-10 grudnia 1987 r. w Waszyngtonie. Przedtem jednak ma miejsce nowe radzieckie

23/Północ strefą pokoju. Wystąpienie M. Gorbaczowa w Murmańsku, w: "Żołnierz Wolności" nr 231 z 1987.10.03-04.

moratorium, które w celu potwierdzenia tego, co zostało osiągnięte w kwestii likwidacji rakiet średniego i krótszego zasięgu, obejmować będzie od 1 listopada 1987r. wszystkie prace związane z ich produkcją, próbami i rozmieszczaniem. Zgłoszone podczas wizyty G. Shultza w Moskwie /21-23.10.1987/ unaoczniało całemu światu to, iż porozumienie może działać wcześniej, /dzięki woli jednej ze stron/ nim uzyska postać prawną. Z drugiej strony - propozycja ta ukazała stopień zgody i gotowość do daleko idących ustępstw.

Ważną rolę przygotowawczą spełniły również doniesione propozycje radzieckie w sprawie strategicznych broni ofensywnych. Związek Radziecki wyraził bowiem zgodę na to, aby określić pułapy ilości głowic bojowych w poszczególnych rodzajach strategicznej broni ofensywnej ZSRR i USA. Przy tym wyraził gotowość, by w ramach łącznego poziomu po 6 tysięcy głowic bojowych strategicznej broni ofensywnej obu stron, na międzykontynentalnych rakietach balistycznych rozmieszczono nie więcej jak 3000-3300 głowic bojowych, na rakietach balistycznych okrętów podwodnych nie więcej jak 1800-2000 głowic bojowych, zaś na pociskach samosterujących lotnictwa nie więcej jak 800-900 pocisków bojowych.

Z dużym zainteresowaniem i nadzieją oczekiwali społeczeństwa całego świata na waszyngtoński szczyt przywódców Związku Radzieckiego i Stanów Zjednoczonych. Zmiany, jakie następowały w klimacie politycznym świata w ostatnich latach, a szczególnie w roku 1987, przeobrażenia w polityce wewnętrznej i zagranicznej Związku Radzieckiego i w postawie realistycznie myślących sił politycznych w Stanach Zjednoczonych, pewien postęp już osiągnięty w dziedzinie ograniczenia zbrojeń atomowych, sprawiły, iż ze szczytem tym łączy się sporo nadziei i oczekiwań. Warto dodać, że wielu polityków, naukowców i wojskowych zaczęło wyrażać pogląd, iż tym, co zapoczątkowało proces rewizji wielu dogmatów w amerykańskiej polityce wobec ZSRR i krajów socjalistycznych, jest niewątpliwie wpływ zmian w świecie socjalistycznym na postawę amerykańskiej elity politycznej. Przeprowadzane badania opinii publicznej w USA wyrażały zarówno sympatię dla Michaiła Gorbaczowa, jak i poparcie dla polityki radzieckiej w kwestii pokoju i międzynarodowego bezpieczeństwa.

Podczas wizyty Michaił Gorbaczow spotkał się czterokrotnie z Ronaldem Reaganem, przedstawicielami administracji amerykańskiej, kołami przemysłowymi,

dziennikarzami i innymi środowiskami. W drugim dniu wizyty /8 grudnia 1987r./ obaj przywódcy podpisali "Układ między ZSRR i USA o likwidacji ich rakiet średniego zasięgu i mniejszego zasięgu". Jednocześnie z układem przywódcy obu mocarstw podpisali dokumenty należące doń jako nieodłączne części - memorandum w sprawie porozumienia o ustanowieniu danych wyjściowych w związku z układem, protokół o procedurach regulujących likwidację środków rakietowych podlegających układowi oraz protokół w sprawie inspekcji w związku z układem.

We wzajemnych zobowiązaniach - czyli preambule układu między ZSRR a USA w sprawie likwidacji ich rakiet średniego i krótszego zasięgu mówi się między innymi o tym, że strony podpisały go mając świadomość tego, iż wojna nuklearna miałaby dla całej ludzkości katastrofalne skutki. Kierują się w związku z tym dążeniem do umocnienia stabilizacji strategicznej, w przekonaniu, że środki zawarte w układzie będą sprzyjały zmniejszeniu groźby wybuchu wojny i utrwaleniu międzynarodowego pokoju i bezpieczeństwa.

24/

Związek Radziecki i Stany Zjednoczone - eksponuje się w dokumencie - likwidują swoje rakiety średniego

24/ Dokumenty z radziecko-amerykańskiego spotkania na najwyższym szczeblu, "Prawda" z 9,10,12 i 15. XII.1987.

i krótszego zasięgu oraz wyrzekają się posiadania takich środków w przyszłości. W dokumencie wskazano, jakie rakiety zostaną zlikwidowane w Związku Radzieckim i Stanach Zjednoczonych.

W odniesieniu do rakiet średniego zasięgu stwierdza się, iż zlikwidowane zostaną wszystkie, a także związane z nimi wszystkie urządzenia wspomagające oraz cały sprzęt wspomagający, aby nie później niż po trzech latach od wejścia w życie obecnego układu oraz w przyszłości w żadnym z krajów nie posiadano takich rakiet, wyrzutni, urządzeń oraz sprzętu wspomagającego. Jeśli chodzi o rakiety krótszego zasięgu, to likwidacja nastąpi nie później niż w ciągu 18 miesięcy od wejścia w życie obecnego układu.

Po wizycie /10 grudnia 1987r./ opublikowano "Wspólne oświadczenie radziecko-amerykańskie na najwyższym szczeblu", zapowiadające kolejny szczyt w pierwszej połowie 1988 roku. Jednocześnie obaj przywódcy podkreślają, iż jest to układ historyczny /o likwidacji rakiet średniego i krótszego zasięgu/ zarówno ze względu na cel, jak i nowość oraz skalę przewidzianych w nim środków kontroli. Wskazuje się tu również na te kwestie, które były omawiane przez obu przywódców, do których należą:

- sprawa rokowań o redukcję strategicznych zbrojeń ofensywnych. Odnotowano znaczny postęp na drodze do zawarcia układu dotyczącego 50-procentowej redukcji;

- prawa człowieka i kwestie humanitarne oraz ich miejsce w dialogu radziecko-amerykańskim;

- zagadnienia regionalne, między innymi Afganistanu, wojny irańsko-irackiej, Bliskiego Wschodu, Kampuczy, Południa Afryki, Ameryki Środkowej oraz innych spraw;

- stan stosunków radziecko-amerykańskich /stosunków dwustronnych/. Uznano tu, że dalsze rozszerzanie i pogłębianie dwustronnych kontaktów, wymiany i współpracy jest pożyteczne;

- Sekretarz generalny i prezydent zgodzili się też dalej rozwijać i wzmacniać oficjalne kontakty na wszystkich szczeblach w celu osiągnięcia w praktyce konkretnych wyników we wszystkich dziedzinach stosunków radziecko-amerykańskich.^{25/}

Po zakończeniu wizyty w Stanach Zjednoczonych, Michaił Gorbaczow spotkał się 11 grudnia 1987 r. w Berlinie z przywódcami Państw-Stron Układu Warszawskiego, którzy udzielili pełnego poparcia dla podpisanych

25/ "Wspólne oświadczenie radziecko-amerykańskie na najwyższym szczeblu", "Prawda" z 12.XII.1987.

dokumentów.

Początek roku 1988 przynosi kolejny już przejaw dobrej woli rządu radzieckiego, albowiem w lutym ma miejsce oświadczenie o przedterminowym wycofywaniu radzieckich rakiet z terytoriów NRD i CSRS.

Zgodnie z porozumieniem między ZSRR i USA o likwidacji rakiet średniego zasięgu, podpisanym 8 grudnia 1987 r. - stwierdza się w oświadczeniu - przewidziana jest także likwidacja radzieckich rakiet krótszego zasięgu OTR-22 /SS-12/, które rozmieszczone zostały na terytorium NRD i CSRS w odpowiedzi na rozmieszczenie amerykańskich rakiet średniego zasięgu w wielu krajach Europy Zachodniej.^{26/}

Rząd radziecki, zgodnie z porozumieniem, osiągniętym na naradzie Doradczego Komitetu Politycznego Państw Stron Układu Warszawskiego, które odbyło się w Berlinie w maju 1987 r., wykazując swoją dobrą wolę podjął - w porozumieniu z rządami NRD i CSRS - decyzję o wycofaniu radzieckich rakiet OTR-22 /SS-12/, ich wyrzutni i urządzeń wspomagających z terytorium tych państw, jeszcze przed wejściem w życie układu o likwidacji rakiet średniego i krótszego zasięgu. Wymienione wyżej rakiety zostały wycofane w lutym-marcu 1988 r. na te-

26/ Oświadczenie rządu radzieckiego podane przez agencję TASS, w: "Żołnierz Wolności", nr 46 z 1988.02.25.

rytorium ZSRR do punktów wyznaczonych w memorandum, precyzującym stan faktyczny, związany z podpisanym układem.

Miesiąc później - w marcu 1988r. mają miejsce nowe propozycje Związku Radzieckiego dotyczące umocnienia pokoju w strefie Morza Śródziemnego. Zgłoszone zostały podczas wizyty sekretarza generalnego KC KPZR Michaiła Gorbaczowa w Jugosławii. Przewidują one możliwość przekształcenia Morza Śródziemnego, przy aktywnym udziale państw bałkańskich, w rejon, w którym pokój, bezpieczeństwo staną się rzeczywistością uzupełniającą korzystne procesy na kontynencie.

Czyli przewidują one:

- zamrożenie z dniem 1 lipca 1988 r. liczebności okrętów wojennych i potencjału znajdujących się na Morzu Śródziemnym sił morskich ZSRR i USA, a następnie ustanowienie dla nich pułapów;

- jeszcze przed uzgodnieniem środków budowy zaufania w duchu porozumień sztokholmskich, powiadomianie się z wyprzedzeniem nawzajem przez ZSRR i USA oraz informowanie wszystkich krajów śródziemnomorskich o przerzucaniu okrętów wojennych i manewrach wojskowych, a także zapraszanie obserwatorów na te ćwiczenia;

- ZSRR gotów jest udzielić wszechstronnej pomocy w opracowaniu przez kraje tego regionu oraz inne zainteresowane państwa zasad i metod zapewnienia bezpieczeństwa na szlakach intensywnej żeglugi, zwłaszcza w cieśninach międzynarodowych.^{27/}

Przywódca radziecki z "ostrożnym optymizmem" ocenił perspektywę wstrzymania wyścigu zbrojeń. Powiedział bowiem, że podczas niedawnej wizyty w ZSRR sekretarza stanu USA "udało się osiągnąć pewne wyniki" w bezpośredniej pracy nad układem o 50-procentowej redukcji strategicznych zbrojeń ofensywnych. Nie zaprzeczył, iż istnieją również trudności na drodze do osiągnięcia tego porozumienia.

Przed przygotowaniem do moskiewskiego szczytu miały miejsce rozmowy Szewardnadze - Shultz, przeprowadzone w Moskwie - w siedzibie radzieckiego Ministerstwa Spraw Zagranicznych /20-21.04.1988r./.

Kluczowym ich punktem było dokonanie oceny sytuacji w dziedzinie ograniczenia i redukcji zbrojeń. Omawiano także stosunki radziecko-amerykańskie oraz współdziałanie w dziedzinie problemów humanitarnych i praw człowieka.

27/ Przemówienie M. Gorbaczowa wygłoszone w Parlamencie SFRJ, "Prawda" z 1988.03.16.

Poza tym omawiana była problematyka 50-procentowej redukcji strategicznych zbrojeń ofensywnych w warunkach respektowania układu OPR w takiej formie, w jakiej został podpisany, i nie wypowiedzenia go w uzgodnionym okresie. Poszukiwano również możliwych do przyjęcia przez każdą ze stron rozwiązań nie rozstrzygniętych dotychczas kwestii.

28/
Tak więc, zarówno wytrwałe działania ZSRR na rzecz utrwalania pokoju i bezpieczeństwa, jak i dwustronne uzgadnianie i rozwiązywanie problemów spornych, przeprowadzenia czyniło się ^{przeprowadzenia} do Moskwy w dniach 29 maja - 2 czerwca roku 1988, kolejnego szczytu. Do przeprowadzenia jego przyczyniła się również wola strony amerykańskiej, a głównie intensywny charakter starań podejmowanych w ostatnich miesiącach przez przywódców, ministrów spraw zagranicznych oraz zespołów ekspertów obu mocarstw. Analizując stan stosunków radziecko-amerykańskich, podczas moskiewskich spotkań, sekretarz generalny KC KPZR Michaił Gorbaczow i prezydent Stanów Zjednoczonych Ronald Reagan uwydatnili historyczne

28/ Wskazując na konsekwencję działań praktycznych warto przypomnieć, iż 15 maja 1988 r. rozpoczęła się operacja wycofywania wojsk radzieckich z Afganistanu, która stanowi pierwszy etap działań zmierzających do całkowitego wycofania kontyngentów radzieckich z tego kraju.

znaczenie swoich spotkań w Genewie, Reykjaviku, Waszyngtonie i Moskwie, które położyły fundament realistycznego ujmowania zagadnień umacniania stabilności i zmniejszania niebezpieczeństwa konfliktu.^{29/}

We wspólnym oświadczeniu wskazuje się, że dialog polityczny w coraz większym stopniu staje się skutecznym środkiem rozstrzygania zagadnień będących przedmiotem wzajemnego zainteresowania i budzących wzajemne zaniepokojenie. Oba przywódcy "Nie pomniejszają rzeczywistych różnic w historii, tradycjach i ideologii, które będą nadal charakteryzować stosunki radziecko-amerykańskie. Uważają niemniej, że dialog będzie trwał, bo opiera się na realizmie i ogniskuje na osiągnięciu konkretnych wyników".^{30/}

Co się zaś tyczy tych wyników, to zauważyć należy, iż we wspólnym projekcie układu o redukcji i ograniczeniu broni ofensywnej odzwierciedla się osiągnięte wcześniej uzgodnienie w sprawie "ustanowienia pułapów nie przekraczających 1600 jednostek dla środków przenoszenia strategicznej broni ofensywnej i 6000 dla pocisków bojowych oraz uzasadnienie w sprawie podli-

29/ Szczyt Moskiewski. Dokumenty z radziecko-amerykańskiego spotkania na najwyższym szczeblu. Wydanie specjalne tygodnika "Kraj Rad", Warszawa 1988, s.3.

30/ Tamże, s.3-4.

mitów w wysokości 4900 jednostek dla łącznej liczby głowic bojowych międzykontynentalnych rakiet balistycznych i rakiet balistycznych na okrętach podwodnych oraz 1540 głowic bojowych na 154 rakietach ciężkich.

W projekcie układu ujęto także zgodę stron co do tego, że wskutek redukcji łączny^{stan} międzykontynentalnych rakiet balistycznych i rakiet balistycznych na okrętach podwodnych Związku Radzieckiego zostanie zmniejszony do poziomu stanowiącego mniej więcej 50 proc. poziomu obecnego i że poziom ten nie zostanie przekroczony.

W rozmowach strony porozumiały się także, że w toku dalszych prac nad układem będą się opierały - zgodnie z zasadami porównywania międzykontynentalnych rakiet balistycznych /MRB/ i rakiet balistycznych odpalanych z okrętów podwodnych /RBOP/ istniejących typów - na uzgodnieniu, że będzie się uwzględniać tę liczbę głowic bojowych, którą podano we wspólnym oświadczeniu z dnia 10 grudnia r. 1987, oraz podlegającą uzgodnieniu liczbę głowic bojowych, które będą przypisane do każdego nowego typu rakiet balistycznych.

Oprócz tego strony uzgodniły zasady porównywania

uzbrojenia samolotów bombardujących, według których ciężkie bombowce przystosowane wyłącznie do przenoszenia jądrowych bomb nienaprowadzalnych na cel i rakiet uderzeniowych krótkiego zasięgu będą się liczyły jako jeden środek przenoszenia - do maksymalnego poziomu 1600 jednostek i jako jeden ładunek bojowy - do maksymalnego poziomu 6000 jednostek".^{31/}

Szczyt moskiewski pokazał, że polityka jako sztuka kompromisu, zwłaszcza w jej globalnym, międzymocarstwowym układzie jest możliwa do realizacji przy dobrej woli obu stron. Przyniósł też potwierdzenie, że współczesne widzenie zagrożeń każe przyjąć za niedopuszczalne czynienie użytku z bardzo groźnej w skutkach broni masowej zagłady; mimo występujących różnic szukać konstruktywnych rozwiązań pokojowych. Liczy się również przestrzeganie podjętych zobowiązań, które prowadzić będą do wzrostu zaufania i zmniejszania występujących zagrożeń. Dodać w tym miejscu należy, iż zlikwidowanie pierwszych czterech radzieckich rakiet krótszego zasięgu OTR-22, znanych na Zachodzie jako SS-12, nastąpiło 1 sierpnia 1988 r. na poligonie Saryozek, 200 km na północny zachód od Alma Aty.

Ten bezprecedensowy w historii akt odbył się zgod-

nie z układem INF, podpisanym w grudniu 1987 roku w Waszyngtonie.^{32/} Likwidację rakiet na poligonie obserwowała amerykańska grupa inspekcyjna. Ministerstwo Obrony ZSRR umożliwiło obecność podczas pierwszego aktu likwidacji radzieckich rakiet przedstawicielom społeczeństwa radzieckiego i zagranicznego. W tym celu do Saryozeku przybyli liczni goście z ZSRR oraz przedstawiciele głównych ruchów pokojowych USA, Europy Zachodniej, w której rozmieszczone są amerykańskie rakiety manewrujące, NRD i CSRS, gdzie rozmieszczone były rakiety radzieckie, a także przedstawiciele z Australii, Indii, Egiptu, Nikaragui, Finlandii, Kanady, Japonii i wielu międzynarodowych organizacji pozarządowych.

Humanistyczną wizją przyszłości świata nacechowane było wystąpienie sekretarza generalnego KC KPZR Michaiła Gorbaczowa, w Nowym Jorku 7 grudnia 1988 roku, na 43 sesji Zgromadzenia Ogólnego Narodów Zjednoczonych. Podjęte w nim zostały najbardziej doniosłe problemy dzisiejszego świata z jednoczesną wykładnią ich pojmowania, w stylu i nurcie nowego myślenia politycz-

32/ Przypomnijmy, że w myśl tego układu - w ciągu trzech lat strona radziecka zlikwiduje 1752 rozmieszczone i składowane rakiety, o zasięgu od 500 do 5500 km. Strona amerykańska /wg danych USA/ zlikwiduje 859 takich rakiet.

nego. Wskazując na przykład na potrzebę rozwiązywania problemów globalnych przywódca Związku Radzieckiego powiedział, iż nie da się ich rozwiązać bez współdziałania państw i nurtów społeczno-politycznych, niezależnie od różnic ideologicznych i innych. Samo rozwiązanie tych problemów wymaga nowego "zakresu" i nowej "jakości" tegoż współdziałania.

"Po przemyśleniu tego wszystkiego, - stwierdził Michaił Gorbaczow - nasuwa się wniosek, że jeśli chcemy uwzględnić nauki przeszłości i realia współczesności, jeśli musimy liczyć się z obiektywną logiką rozwoju sytuacji w świecie, trzeba poszukiwać, przy czym wspólnie poszukiwać, podejścia do uzdrowienia sytuacji międzynarodowej, do pokojowego budownictwa".

Mówiąc o sprawie najważniejszej, bez której żadne problemy nadchodzącego wieku nie zostaną rozwiązane - o rozbrojeniu, zgłosił cały szereg propozycji oraz decyzji, które podjął Związek Radziecki, by "zademonstrować raz jeszcze swoją gotowość do umacniania tego zdrowego procesu nie tylko słowem, ale i czynem".

Zgodnie z podjętymi decyzjami nastąpi znaczna redukcja Sił Zbrojnych ZSRR:

- W ciągu najbliższych dwóch lat Związek Radziecki zmniejszy w trybie jednostronnym liczebność swoich

sił zbrojnych o 500 tysięcy żołnierzy. Jednocześnie nastąpi znaczna redukcja broni konwencjonalnych.

- W porozumieniu ze swymi sojusznikami - państwami Układu Warszawskiego, ZSRR podjął decyzję i postanowił wycofać z NRD, Czechosłowacji i Węgier przed rokiem 1991 sześć dywizji pancernych i rozformować je. Z grup wojsk radzieckich znajdujących się w tych krajach zostaną wycofane także formacje i oddziały desantowo-szturmowe i wiele innych, w tym desantowo-przeprawowe z bronią i sprzętem.

- Liczebność wojsk radzieckich w NRD, Czechosłowacji i na Węgrzech zmniejszy się przed 1991 rokiem o 50 tysięcy żołnierzy, a ich uzbrojenie o 5 tysięcy czołgów. Dywizje radzieckie, które pozostaną na terytorium państw sojuszniczych, pozbawione znacznej liczby czołgów, otrzymają inną strukturę, która stanie się jednoznacznie obronna.

- Nastąpi także redukcja radzieckich sił zbrojnych w azjatyckiej części kraju, albowiem po uzgodnieniu z rządem Mongolskiej Republiki Ludowej znaczna część stacjonujących tam wojsk zostanie wycofana.

Oprócz powyższych postanowień, zmniejszona zostanie liczebność wojsk i ilość broni w europejskiej części ZSRR. W ogólnym więc bilansie, uzbrojenie

wojsk radzieckich w europejskiej części ZSRR i w europejskich państwach sojuszniczych zmniejszy się o 10 tysięcy czołgów, 8500 dział i 800 samolotów bojowych.

"Podejmując te zasadniczej wagi decyzje kierownictwo radzieckie - powiedział M. Gorbaczow - wyraża wolę narodu, zajętego głęboką odnową całego swego socjalistycznego społeczeństwa.

Będziemy utrzymywać zdolność obronną kraju na poziomie rozsądnej i niezawodnej wystarczalności, aby u nikogo nie pojawiła się chęć targnięcia się na bezpieczeństwo ZSRR i jego sojuszników.

Tą swoją akcją, jak i całą swą działalnością na rzecz demilitaryzacji stosunków międzynarodowych chcielibyśmy zwrócić uwagę społeczności światowej także na inny, aktualny problem - przejścia od ekonomiki zbrojeń do ekonomiki rozbrojenia". /"Trybuna Ludu", nr 286/1988/

X

X

X

Dążenia pokojowe Związku Radzieckiego mają długą tradycję. Sięgają do leninowskich uogólnień teoretycznych i działań praktycznych na rzecz pokoju, wyrażonych w "Dekrecie o Pokoju" przedstawionym przez Włodzimierza Lenina na II Ogólnorosyjskim Zjeździe Dele-

gatów Rad. Obecne poczynania w tej dziedzinie mają więc trwałe podstawy teoretyczne i praktyczne, ponieważ uwzględniają teoretyczno-metodologiczne uogólnienia klasyków oraz wielce złożone realia współczesne.

Jak uczy historia, pokój i bezpieczeństwo narodów były od samego początku istnienia państwa radzieckiego przedmiotem szczególnej troski partii komunistycznej i władzy radzieckiej. Obecnie wyrazem tego są liczne inicjatywy rozbrojeniowe, a głównie przedstawiony światu i nuklearnym mocarstwom kompleksowy plan likwidacji broni jądrowej, chemicznej, a także konwencjonalnej, która ze względu na swe właściwości bojowe jest zbliżona do broni masowej zagłady.

Postanowienia przyjęte na XXVII Zjeździe KPZR, wyznaczające strategiczną linię polityki zagranicznej, świadczą niezbicie o wytrwałości i woli pokojowych dążeń Związku Radzieckiego oraz odrzuceniu wojny jako środka rozwiązywania międzynarodowych sprzeczności. Dowodzą też, iż dla Kraju Rad i całego socjalistycznego systemu najważniejszymi wartościami były, są oraz pozostaną na zawsze: pokój, socjalizm i obrona ludzkiego życia.

5. Dażenia pokojowe Polski i innych państw socjalistycznych

Działania na rzecz obrony pokoju i światowego bezpieczeństwa państwa socjalistyczne zawsze uznawały za wartości nadrzędne. Ważnym przedsięwzięciem w tym kierunku było przedłożenie w lipcu 1955 roku przez Związek Radziecki państwom europejskim projektu "Ogólnoeuropejskiego Układu o Bezpieczeństwie Zbiorowym". Był on niezwykle ważną propozycją pokojową, która inicjowała zwołanie ogólnoeuropejskiej konferencji w sprawie bezpieczeństwa i współpracy. Można dziś powiedzieć, że jego idea i intencje ziściły się po 20 latach w Helsinkach zwołaniem KBWE.

Istotny wkład do pomyslnego przebiegu KBWE wniosła Polska, przyczyniając się do bezpośredniego przełamywania przeszkód na drodze rokowań. W tym względzie znacząco liczyły się rozmowy PRL z takimi krajami, jak: Austria, Belgia, Finlandia, Francja, Norwegia, Stany Zjednoczone, Wielka Brytania oraz innymi państwami. Na szczególną uwagę zasługuje aktywność Polski w obradach helsińskich, które odbyły się w 1985 roku, z okazji X rocznicy Aktu Końcowego KBWE.

Polska występowała niejednokrotnie na forum międzynarodowym z różnymi inicjatywami pokojowymi. Mając

na uwadze rozładowanie napięcia w Europie, przedstawiła 2 października 1957 roku na XII sesji Zgromadzenia Ogólnego Narodów Zjednoczonych ideę /propozycję/ utworzenia strefy bezatomowej w Europie Środkowej, która obejmowałaby Polskę, Czechosłowację, NRD i RFN. Wskazując na zagrożenie dla pokoju, jakim były Niemcy Zachodnie i rozbudowywane plany ich uzbrojenia, minister spraw zagranicznych PRL Adam Rapacki stwierdził m.in.: "...uważaliśmy i uważamy nadal za słuszną koncepcję stworzenia w Europie strefy ograniczonych i kontrolowanych zbrojeń. Dotychczas realizacja tego projektu nie posunęła się naprzód. Przeciwnie, jesteśmy świadkami wysuwania planów mających na celu wyposażenie armii Niemiec Zachodnich w broń jądrową. Nie można iść tą drogą. /.../ Pragniemy przyczynić się do tego, aby nie dopuścić do takiej sytuacji i dlatego pozwalam sobie, Panie Przewodniczący, złożyć w imieniu mego rządu następujące oświadczenie:

W interesie bezpieczeństwa Polski i odprężenia w Europie, po uzgodnieniu swej inicjatywy z innymi uczestnikami Układu Warszawskiego, rząd Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej oświadcza, że w razie wyrażenia zgody przez oba państwa niemieckie na wprowadzenie w życie zakazu produkcji i magazynowania broni atomo-

wej na ich terytorium, Polska Rzeczypospolita Ludowa gotowa jest również wprowadzić taki zakaz na swoim terytorium".^{1/}

W dwa lata później - 1959 roku, ZSRR i NRD wystąpiły z propozycją utworzenia strefy bezatomowej w rejonie Morza Bałtyckiego. Natomiast inne państwa socjalistyczne - Bułgaria i Rumunia - zaproponowały utworzenie strefy bezatomowej na Bałkanach.

Z dużą uwagą odnotowana została na świecie inna polska propozycja, która nosi nazwę "Planu Gomułki". Dotyczyła ona zamrożenia zbrojeń nuklearnych i rozważenia możliwości zwołania konferencji międzynarodowej dla rozpatrzenia zbiorowego bezpieczeństwa europejskiego. Propozycja ta zgłoszona została na XIX Sesji Zgromadzenia ONZ w 1964 roku przez ministra spraw zagranicznych PRL, Adama Rapackiego.

Wskazując na niebezpieczeństwo wybuchu wojny stwierdzono w niej, iż "nadszedł czas, aby rozpatrzyć całokształt zagadnień bezpieczeństwa Europy. Powinniśmy rozważyć możliwość zwołania w tej sprawie konferencji wszystkich państw europejskich z udziałem Związku Radzieckiego i Stanów Zjednoczonych. Taka

1/ "Zbiór Dokumentów", nr 10, Warszawa 1957,
s.281 - 282.

konferencja mogłaby być przygotowana - jeśli uznano by to za celowe - przez przedstawicieli wyznaczonych przez organizację Układu Warszawskiego i organizację Paktu Północnoatlantyckiego i ewentualnie - jeśli sobie tego by życzone - przez przedstawicieli państw europejskich nie należących do tych ugrupowań".^{2/}

Polskie plany utworzenia strefy bezatomowej w Europie Środkowej znane dziś pod nazwą "Planu Rapackiego" oraz "Planu Gomułki" zachowały aktualność; wywarły też znaczący wpływ na dialog o rozbrojeniu w Europie, a koncepcje w nich zawarte stały się przedmiotem rozmów o podstawach trwałego bezpieczeństwa na naszym kontynencie.

Konsekwentnej walce o pokój podporządkowanych było wiele innych propozycji zgłoszonych przez Polskę w ONZ. Świadczy o tym między innymi "Deklaracja o wychowaniu społeczeństw w duchu pokoju", która wyrażała troskę o losy wszystkich ludzi na kuli ziemskiej. Deklaracja ta przyjęta została 15 grudnia 1978 roku na XXXII sesji Zgromadzenia Ogólnego Narodów Zjednoczonych.

Traktuje ona o tym, że wychowanie dla pokoju jest długotrwałym procesem uświadamiania istoty pokoju jako negacji wojny, poznawania jego międzynarodowych i pań-

2/ "Zbiór Dokumentów", nr 11-12. Warszawa 1964, s.1571-1572.

stwowym uwarunkowań, czynników sprzyjających oraz szkodzących pokojowi. Stwierdza się również, że "skoro wojny biorą się w umysłach ludzi, więc i w umysłach ludzi musi być zbudowana potrzeba pokoju".

Zachowując te intencje Wojciech Jaruzelski w przemówieniu na XL jubileuszowej sesji Zgromadzenia Ogólnego Narodów Zjednoczonych podkreślił, że Polska była, jest i pozostanie gorącym rzecznikiem pokoju i odprężenia. Wskazał także na liczne inicjatywy naszego kraju odwołujące się do wiedzy i sumienia uczonych świata. Bezpośrednim tego efektem było między innymi sporządzenie na wniosek Polski następujących raportów ONZ: o ekonomicznych i społecznych skutkach rozbrownienia - po XVII sesji Zgromadzenia Ogólnego w 1962 roku; o skutkach użycia broni jądrowej - po XXI sesji w 1966 roku; o skutkach użycia broni chemicznej i bakteriologicznej - po XXIII sesji ONZ w 1968 roku.

Wychodząc z podstawowego założenia, iż świat współczesny powinien być bezpiecznym miejscem dla wszystkich ludzi, na 40 sesji Zgromadzenia ONZ Wojciech Jaruzelski zgłosił nowe propozycje. Jedna z nich dotyczy badań nad militaryzacją przestrzeni kosmicznej. "Obecnie byłoby celowe - stwierdził - ażeby pod auspicjami sekretarza generalnego Organizacji Narodów Zjednoczonych

zostało sporządzone studium najwybitniejszych ekspertów różnych narodowości o wielorakich następstwach militaryzacji przestrzeni kosmicznej". Wskazał także na powszechne oczekiwanie społeczeństw na zahamowanie wyścigu zbrojeń oraz ogólnoludzkie dążenie do złagodzenia napięć międzynarodowych i trwałej obrony pokoju.

Wiele propozycji i inicjatyw pokojowych zgłaszanych było przez wszystkie państwa socjalistyczne należące do Układu Warszawskiego - w ramach Doradczego Komitetu Politycznego UW. Na przykład w deklaracji uchwalonej w styczniu 1956 roku podczas pierwszego posiedzenia DKP UW /który utworzono na mocy artykułu 6 Układu w celu koordynacji działań państw socjalistycznych na arenie międzynarodowej/ wskazano na konieczność zbudowania systemu bezpieczeństwa zbiorowego w Europie. Wyrażając szczerą troskę o pokojowy rozwój narodów europejskich, uczestnicy narady zaproponowali zastąpienie istniejących ugrupowań wojskowych systemem bezpieczeństwa zbiorowego oraz zawarcie porozumienia, które sankcjonowałoby ów system. Wystąpiono także z propozycją, żeby państwa członkowskie Układu Warszawskiego i Paktu Północnoatlantyckiego zobowiązały się do rozstrzygania sporów drogą porozumień pokojowych.

Propozycje pokojowe zgłaszane w latach późniejszych: 1958, 1956, 1967, 1969 i dalej, dotyczyły zwołania konferencji ogólnoeuropejskiej, zamrożenia zbrojeń i podejmowania bardziej energicznych działań na rzecz pokoju i rozbrojenia. Szczególne znaczenie w przygotowaniu KBWE odegrała Deklaracja Praska DKP UW z 1972 roku, uwzględniająca długotrwałe doświadczenie państw socjalistycznych w walce o pokój i bezpieczeństwo. Zakładała ona także normalizację stosunków pomiędzy wszystkimi państwami oraz dążenie do porozumienia o ograniczeniu sił zbrojnych i zbrojeń. Podobnie należy powiedzieć o "Oświadczeniu" z sofijskiego posiedzenia Doradczego Komitetu Politycznego z 22-23 października 1985 roku. Zmierzając do złagodzenia napięć na arenie międzynarodowej państwa Układu Warszawskiego przedłożyły Zgromadzeniu ONZ oficjalny dokument: "O usunięciu zagrożenia nuklearnego, o zwrot ku lepszemu w sytuacji Europy i świata". Dokument oparty został na wszechstronnej analizie sytuacji międzynarodowej i wyraża troskę państw socjalistycznych o przyszłość i bezpieczeństwo Starego Kontynentu /Europy/, o pokój na całym świecie. Zawiera także propozycje prowadzące do złagodzenia napięć oraz powrotu na drogę odprężenia w stosunkach

międzynarodowych. Ważnym krokiem w tym kierunku jest opracowany przez Doradczy Komitet Polityczny podczas narady w Budapeszcie w dniach 10 i 11 czerwca 1986 r. program państw Układu Warszawskiego, który przedstawiono 11 czerwca członkom państw NATO i wszystkim państwom europejskim. Proponuje się w nim rozwiązać problemy redukcji sił zbrojnych i broni konwencjonalnych w Europie łącznie z takimi środkami przenoszenia ładunków jądrowych, jak rakiety taktyczne, lotnictwo myśliwskie i artyleria raketowa.

W "Posłaniu do państw NATO i wszystkich państw europejskich" - oprócz redukcji broni konwencjonalnych - zaproponowano również redukcję broni jądrowych o zasięgu poniżej tysiąca kilometrów oraz taktycznych sił powietrznych. Jako strefę geograficzną redukcji zaproponowano terytorium całej Europy - od Atlantyku do Uralu.

"Redukcję sił zbrojnych i zbrojeń konwencjonalnych w Europie - czytamy w Posłaniu - proponuje się realizować stopniowo w uzgodnionych terminach i przy stałym zachowaniu równowagi wojskowej na obniżonych pułapach, bez uszczerbku dla czyjegokolwiek bezpieczeństwa. Wraz z redukowanymi związkami taktycznymi i oddziałami, redukowano by także ich etatowe uzbrojenie,

łącznie ze środkami jądrowymi".

Przyjęcie tego programu oznaczałoby, że już po roku strony zredukowałyby swoje wojska o 100-150 tysięcy żołnierzy, a przed rokiem 1990 wojska lądowe i uderzeniowe siły powietrzne obu ugrupowań wojskowych zostałyby zredukowane o 25 procent w porównaniu do obecnego stanu.

Wszelako w "Posłaniu" stwierdza się: "Jako krok wstępny proponuje się w okresie 1-2 lat jednorazowej obopólnej redukcji liczebności wojsk państw przeciwnych sojuszków wojskowo-politycznych o 100-150 tys. ludzi po każdej stronie. W ramach tego przedsięwzięcia ważne znaczenie miałyby redukcja taktycznego lotnictwa uderzeniowego. Zaraz po tym Państwa-Strony Układu Warszawskiego gotowe są pójść na dalsze znaczne redukcje, w których wyniku przy odwzajemnionej gotowości państw sojuszu północnoatlantyckiego, na początku lat dziewięćdziesiątych wojska lądowe i taktyczne lotnictwo uderzeniowe obu sojuszków w Europie zostałyby zredukowane o około 25 procent w porównaniu z ich stanem obecnym. Taka redukcja wyniosłaby przeszło pół miliona żołnierzy po każdej stronie. Tym samym stojące naprzeciw siebie zgrupowania sił zbrojnych w Europie zmniejszyłyby się o ponad milion żołnierzy". 3/

Poza tym, państwa Układu Warszawskiego poparły przedstawiony przez Związek Radziecki program cał-

3/ Posłanie do państw NATO i wszystkich państw europejskich, "Trybuna Ludu" z dn. 1986.06.12.

kowej i powszechnej likwidacji broni jądrowej oraz innej broni masowej zagłady do końca bieżącego stulecia. Wyraziły również przekonanie, iż zaprzestanie prób jądrowych, realizacja rozbrojenia jądrowego i niedopuszczenie do wyścigu zbrojeń w kosmosie, zakaz i likwidacja broni chemicznej oraz inne przedsięwzięcia rozbrojeniowe doprowadziłyby do stworzenia świata bezpiecznego dla narodów europejskich oraz dla narodów całego świata.

6. "O doktrynie wojennej państw Układu Warszawskiego"

Państwa socjalistyczne wielokrotnie potwierdzały swoje zdecydowane dążenie do kształtowania systemu międzynarodowego bezpieczeństwa, który utrwałaby pokój i współpracę. Szczególnego rodzaju wymowę ma fakt wezwania przez państwa Układu Warszawskiego państw Paktu Północnoatlantyckiego do przeprowadzenia konsultacji w celu porównania doktryn militarnych obydwu sojuszków, a także osiągnięcia lepszego zrozumienia wzajemnych zamiarów i zapewnienia, aby koncepcje i doktryny militarne bloków wojskowych opierały się na zasadach obronnych. Kraje socjalistyczne zaproponowały przy tym, aby rozpocząć te konsultacje jeszcze w roku

1987 i przeprowadzić je w Warszawie lub w Brukseli, bądź też kolejno w każdym z tych państw.

Powyższe propozycje zawarte zostały w dokumencie "O Doktrynie Wojennej Państw-Stron Układu Warszawskiego", który przywódcy siedmiu państw członkowskich układu podpisali 29 maja 1987 roku w Berlinie na zakończenie dwudniowych obrad Doradczego Komitetu Państw - Stron Układu Warszawskiego. ⊗

W dokumencie wskazano na to, iż we współczesnej sytuacji wzrasta znaczenie prawidłowego rozumienia celów i zamiarów państw oraz sojuszów politycznomilitarnych w dziedzinie wojskowej, zawartych w ich doktrynach wojennych. Przedstawiając podstawowe zasady swej doktryny wojennej, która leży u podstaw działalności Układu Warszawskiego, uwypuklono, iż doktryna ta odzwierciedla wspólnotę obronnych celów wojskowo-politycznych Państw-Stron Układu oraz ich narodowych doktryn wojennych.

W pierwszej części wyeksponowano, iż "Doktryna wojenna Układu Warszawskiego, jak i każdego państwa-strony tego układu, jest podporządkowana zadaniu niedopuszczenia do wojny, zarówno jądrowej, jak i konwencjonalnej. Ze względu na samą istotę socjalistycznego ustroju społecznego, państwa te nie wiązały i nie włą-

żą swej przyszłości z rozstrzygnięciem problemów międzynarodowych środkami militarnymi. Opowiadają się za rozstrzygnięciem wszystkich spornych spraw międzynarodowych wyłącznie drogą pokojową, środkami politycznymi".

I dalej: "Doktryna wojenna Państw-Stron Układu Warszawskiego ma ściśle obronny charakter, wychodzi z założenia, że w obecnych warunkach zastosowanie środków militarnych dla rozstrzygnięcia jakiegokolwiek sporu jest niedopuszczalne. Jej istota wyraża się w następujących zasadach:

zasady
Państwa-Strony Układu Warszawskiego nigdy, w żadnych okolicznościach, nie rozpoczną działań wojennych przeciwko jakemukolwiek państwu bądź sojuszowi państw, jeśli same nie staną się obiektem zbrojnej napaści.

Nigdy nie użyją jako pierwsze broni jądrowej.

Nie wysuną roszczeń terytorialnych wobec żadnego z państw ani w Europie, ani poza Europą.

Nie traktują żadnego z państw, ani żadnego narodu, jako swych wrogów; przeciwnie, gotowe są ze wszystkimi bez wyjątku państwami świata układać stosunki na zasadzie wzajemnego poszanowania interesów bezpieczeństwa, pokojowego współistnienia.

Państwa-Strony Układu Warszawskiego oświadczają, że swoje stosunki międzynarodowe zdecydowanie opierają na poszanowaniu zasad niezależności i suwerenności narodowej, niestosowania siły lub groźby jej użycia, nienaruszalności granic oraz integralności tery-

torialnej, rozwiązywania konfliktów drogą pokojową, nieingerencji w sprawy wewnętrzne, równouprawnienia oraz pozostałych zasad i celów, zawartych w Karcie NZ i Akcie Końcowym z Helsinek, a także powłzechnie uznanych norm stosunków międzynarodowych".^{4/}

Poza tym, państwa UW opowiedziały się realizacją kroków rozbrojeniowych oraz utrzymywaniem gotowości obronnej na minimalnym - jedynie pozwalającym odeprzeć zbrojną napaść - poziomie. Podkreślono także, iż siły naszych państw utrzymywane są na takim poziomie gotowości bojowej, by wystarczyła ona jedynie do tego, aby nie pozwolić się zaskoczyć zniemacka.

W drugiej części dokumentu zwrócono uwagę na równo-
wartość bezpieczeństwa, czyli nieroszczenie sobie
prawa do bezpieczeństwa większego niż inne państwa.
Ponadto, wyeksponowane zostało to, że w pełnej zgodności z obronną istotą swej doktryny wojennej, państwa Układu Warszawskiego dążą do osiągnięcia następujących zasadniczych celów:

"Pierwsze. Jak najszybszy całkowity i powszechny
zakaz prób jądrowych jako pierwszy krok w zakresie
zaprzestania rozwoju, produkcji i doskonalenia broni
jądrowych, ich etapowa redukcja i całkowita likwidacja
tej broni, niedopuszczenie do przenoszenia wyścigu
zbrojeń w przestrzeń kosmiczną.

4/ "O Doktrynie Wojennej Państw-Stron Układu Warszawskiego", "Żołnierz Wolności", nr 125 z 1987.05.30-31.

Drugie. Zakaz i likwidacja broni chemicznej oraz innych rodzajów broni masowej zagłady.

Trzecie. Redukcja sił zbrojnych i zbrojeń konwencjonalnych w Europie do poziomu, na którym żadna ze stron, zapewniając swą obronę, nie posiadałaby środków do nagłej napaści na drugą stronę, do rozwijania operacji zaczepnych w ogóle.

Czwarte. Ścisła kontrola wszystkich przedsięwzięć rozbrojeniowych, oparta na połączeniu narodowych środków technicznych z procedurami międzynarodowymi, z utworzeniem odpowiednich organów międzynarodowych włącznie, wymianą informacji wojskowych, prowadzeniem inspekcji na miejscu.

Piąte. Utworzenie w różnych regionach Europy oraz innych rejonach świata stref wolnych od broni jądrowej i chemicznej, a także stref zmniejszonej koncentracji zbrojeń i zwiększonego zaufania, realizacja wojskowych środków budowy zaufania w Europie na zasadzie wzajemności i osiągnięcie porozumień w sprawie tych środków w innych rejonach świata, a także na morzach i oceanach. Wzajemna rezygnacja Państw-Stron Układu Warszawskiego i państw członkowskich Paktu Północnoatlantyckiego z użycia siły militarnej i przyjęcie zobowiązań o utrzymywanie stosunków pokojowych, likwidacja obcych baz wojskowych na terytorium innych państw, wycofanie wojsk na własne terytorium, wzajemne wycofanie ze strefy bezpośredniej styczności dwóch sojuszków wojskowych najbardziej niebezpiecznych ofensywnych rodzajów broni oraz rozrzedzenie w tej strefie sił zbrojnych i zbrojeń do minimalnego uzgodnionego poziomu.

Szóste. Uznając istniejący nadal podział Europy na dwa przeciwstawne bloki wojskowe za nienormalny, Państwa-Strony Układu Warszawskiego opowiadają się za jednoczesnym rozwiązaniem Paktu Północnoatlantyckiego i Układu Warszawskiego oraz jako pierwszy krok - likwidacją ich organizacji wojskowych i utworzeniem w ostatecznym rezultacie powszechnego systemu międzynarodowego bezpieczeństwa! ".^{5/}

W przyjętym podczas narady "Komunikacie końcowym", znalazło się stanowisko państw UW /poprzedzone głęboką analizą/ odnośnie najważniejszych problemów polityczno-militarnych współczesnego świata. Podkreślono również, iż nie ma obecnie pilniejszych spraw do rozwiązania w skali globalnej, jak zahamowanie absurdalnego wyścigu zbrojeń, zmniejszenia nagromadzonych arsenałów broni i odsunięcia od ludzkości widma zagłady. Tym samym państwa socjalistyczne potwierdziły raz jeszcze ważność i aktualność wszystkich dotychczas zgłoszonych propozycji i wyraziły gotowość jak najszybszego ich wprowadzenia. Odrzucając militarizm i przemoc wezwały do niezwłocznego zawarcia stosownych porozumień, które w pierwszej kolejności dotyczyłyby broni jądrowych i innych broni masowej zagłady. Obrady te oraz przyjęte dokumenty potwierdziły naczelną zasadę socjalistycznego humanizmu i pokoju.

7. Daleze inicjatywy pokojowe państw socialistycznych

W latach 1987 i 1988 kraje socjalistyczne dążąc do tworzenia klimatu zaufania między narodami, wzajemnego szacunku i przyjaźni, zaprezentowały wiele inicjatyw, które odnotowane zostały z uwagą na całym świecie i przyczyniły się ^{do} poprawy klimatu we wzajemnych stosunkach państw o odmiennych systemach społeczno-politycznych i ekonomicznych.

Podkreślić należy, że ze szczególnym niepokojem przyjęte zostało w krajach socjalistycznych amerykańskie odchodzenie od układu SALT II, a także sukcesywne dozbrajanie NATO. O pierwszym kroku świat dowiedział się 27 maja 1986 roku, gdy prezydent USA R.Reagan oznajmił o faktycznym zrezygnowaniu Stanów Zjednoczonych z dalszego przestrzegania radziecko-amerykańskich dokumentów traktatowo-prawnych dotyczących ograniczenia strategicznych broni ofensywnych. Czyli - tymczasowego porozumienia z 1972 roku i układu SALT II z 1979 r. Oświadczył też, iż podejmując w przyszłości decyzje w sprawie rozbudowy amerykańskich sił strategicznych USA nie będą uwzględniać ograniczeń przewidzianych w obydwu porozumieniach SALT.

Dlatego też, kraje socjalistyczne podjęły wiele

starań i wysiłków, by utrwalac pokój i światowe bezpiecze-
czeństwo. Oprócz dokumentu określającego obronny cha-
rakter doktryny wojennej państw UW, 9 czerwca 1987 ro-
ku kraje socjalistyczne przedstawiają założenia ukła-
do o całkowitym i powszechnym zakazie prób z bronią
jądrową. Związek Radziecki i inne kraje socjalistyczne
proponują na konferencji rozbrojeniowej w Genewie po-
czwórny system zabezpieczeń, zapewniających przestrze-
ganie proponowanego przez nie układu o całkowitym i
powszechnym zakazie prób z bronią jądrową. W ramach
tego systemu zakłada się:

- zaprzestanie działalności na poligonach broni
atomowej,
- rozwinięcie narodowych i międzynarodowych środ-
ków kontroli /w tym międzynarodowy system kon-
troli sejsmograficznej/,
- wymianę /w skali międzynarodowej/ danych o ra-
dioaktywności mas powietrza,
- inspekcję na miejscu.^{6/}

Oprócz tego, na uwagę zasługuje pokojowa oferta
parlamentarzystów państw Układu Warszawskiego, która
przybrała formę apelu zgłoszonego 3 lipca 1987 roku,
do parlamentów i parlamentarzystów państw-sygnatariu-
szy KBWE. We "Wspólnym komunikacie"^{7/} zwrócono uwagę

6/ Główne założenia układu o całkowitym i powszechnym
zakazie prób z bronią jądrową, "Żołnierz Wolności",
nr 140 z 1987.06.17-18.

7/ "Żołnierz Wolności", nr 154 z 1987.07.04-05.

na występujące niebezpieczeństwa oraz potrzebę wspierania wszelkich inicjatyw i dążeń pokojowych.

Uczestnicy spotkania dokonali wnikliwej analizy zagadnień dotyczących rozwoju sytuacji międzynarodowej. Przeanalizowano drogi współdziałania z parlamentami państw-sygnatariuszy KBWE, zdynamizowania ogólnoeuropejskiego procesu obniżenia poziomu konfrontacji militarnej i powstrzymania wyścigu zbrojeń. Wskazano także na potrzebę urzeczywistnienia rozbrojenia, przede wszystkim jądrowego, celem zachowania pokoju na Ziemi oraz budowy zaufania, które służyć będzie rozwojowi wszechstronnej współpracy w różnych dziedzinach.

Problemy te podejmowane były również podczas pras-
kich obrad Komitetu Rady Ministrów Spraw Zagranicznych Państw-Stron Układu Warszawskiego, który w dniach 28-29 października 1987 r. przyjął wiele postanowień.

Na szczególną uwagę zasługuje wskazanie na nowe zadania bratnich krajów w dziele umacniania bezpieczeństwa i pokojowej współpracy w Europie i na całym świecie. Wnikliwie rozpatrzone zostały aktualne zagadnienia sytuacji międzynarodowej oraz rezultaty radziecko-amerykańskich rozmów przeprowadzonych w Moskwie przez Eduarda Szewardnadze i George'a Shultza /w dn. 21-23 października 1987 r./.

Podczas obrad w Pradze przyjęty został wspólny komunikat oraz dokument "O zwiększeniu efektywności konferencji rozbrojeniowej w Genewie".

Dążąc do zdynamizowania działań pokojowych, nade wszystko zaś podejmowania praktycznych środków utrwalania bezpieczeństwa i światowego pokoju - w grudniu 1987 r., kraje socjalistyczne podjęły dwa ważne przedsięwzięcia. W związku z debatą rozbrojeniową 42 sesji Zgromadzenia Ogólnego Narodów Zjednoczonych opublikowały tu - jako oficjalny dokument ONZ - memorandum w sprawie powszechnego systemu pokoju i bezpieczeństwa międzynarodowego, przedstawione przez Bułgarię, Białoruską SRR, Czechosłowację, Mongolię, NRD, Polskę, Rumunię, Ukrainą SRR, Węgry i ZSRR. W memorandum rozwinięto i określono praktyczne kroki do zachowania pokoju i bezpieczeństwa w sferze wojskowej i rozbrojenia, politycznej, ekonomicznej, ekologicznej, a także społecznej, humanitarnej i praw człowieka.

Państwa socjalistyczne wskazały również na fakt dużego znaczenia Organizacji Narodów Zjednoczonych - w związku z czym, "powszechny system pokoju i bezpieczeństwa międzynarodowego powinien być stworzony wysiłkiem wszystkich państw-członków ONZ". Państwa nasze opowiedziały się również za umocnieniem roli

Zgromadzenia Ogólnego Narodów Zjednoczonych oraz pozycji sekretarza generalnego ONZ.

Drugim ważnym przedsięwzięciem było przeprowadzone w Berlinie 11 grudnia 1987r. spotkanie przywódców Państw-Stron Układu Warszawskiego. W ustaleniach narady Doradczego Komitetu Politycznego wskazano na obiektywne i subiektywne uwarunkowania w stosunkach międzynarodowych. Z jednej strony - na rosnącą współzależność państw i narodów, wysoką jakość i szybkie tempo przeobrażeń naukowo-technicznych, tworzenie broni o bezprecedensowej sile rażenia. Z drugiej zaś, na potrzebę nowego myślenia, głównie realistycznej wizji zagrożeń, nowego spojrzenia na sprawy pokoju, wojny oraz możliwości nuklearnej zagłady ludzkości. Za najważniejsze zadania uznano: walkę o pokój i bezpieczeństwo narodów Europy i świata, zaprzestanie wyścigu zbrojeń oraz dążenie i podejmowanie konkretnych poczynań praktycznych w dziedzinie rozbrojenia. Istotne znaczenie dialogowe ma w tym względzie - jak zauważa J.Kaczmarek^{8/} - "postulat tworzenia stref wolnych od broni jądrowej i chemicznej, w tym również polska propozycja dotycząca ograniczenia zbrojeń oraz zwiększania zaufania w środkowej Europie".

8/ J.Kaczmarek, Bitwa o przetrwanie, Warszawa 1988, s.165-166.

W dniach 15-16 lipca 1988 r. odbyła się w Warszawie narada Doradczego Komitetu Politycznego Państw - Stron Układu Warszawskiego, na której odnotowano, że w życiu międzynarodowym, w rezultacie wysiłków państw socjalistycznych, szerokich kręgów społeczności międzynarodowej widoczne są korzystne tendencje, przejawiające się w osłabieniu konfrontacji, nasileniu kontaktów między państwami Wschodu i Zachodu oraz tworzeniu korzystnych przesłanek do zaprzestania wyścigu zbrojeń.

Europejskie państwa socjalistyczne na naradzie skierowały do wszystkich krajów apel o połączenie i wzmożenie wysiłków w interesach umocnienia pokoju i bezpieczeństwa, realizacji rozbrojenia, stworzenia atmosfery sprzyjającej szerokiemu dialogowi i demokratyzacji życia międzynarodowego. Przyjęto również oświadczenie Państw-Stron Układu Warszawskiego o rokowaniach w sprawie redukcji sił zbrojnych i zbrojeń konwencjonalnych w Europie. W oświadczeniu tym państwa socjalistyczne wychodzą z założenia, że redukcji sił zbrojnych i zbrojeń konwencjonalnych będzie towarzyszyć odpowiednie zmniejszanie wydatków wojskowych.

Działając na podstawie przedłożonego w Budapeszcie w czerwcu 1986 roku i uzupełnionego w Berlinie

w maju 1987 r. wspólnego programu redukcji sił zbrojnych i zbrojeń konwencjonalnych w Europie, państwa Układu Warszawskiego opowiedziały się za tym, by w toku pierwszego etapu odpowiednich rokowań były rozwiązane następujące sprawy:

1. Osiągnięcie równych obniżonych poziomów.

"Proces osiągania takich poziomów realizowany byłby etapami w skali ogólnoeuropejskiej i regionalnej. Przede wszystkim celowe byłoby skupienie uwagi na sprawach wzajemnego usunięcia asymetrii i dysproporcji w poszczególnych rodzajach broni konwencjonalnej i sił zbrojnych obu sojuszy wojskowo-politycznych w Europie.

Usuwanie dysproporcji następowałoby przez wycofanie wojsk z rejonu redukcji, a następnie ich demobilizację bądź rozformowanie na miejscu, a także zastosowanie innych możliwych środków".^{9/}

2. Zapobieżenie nagłej napaści.

"W tym celu, poczynając od pierwszego etapu wzdłuż linii styczności obu sojuszy wojskowo-politycznych, tworzone by pasy /strefy/ obniżonego poziomu zbrojeń, z których zostałyby wycofane lub zredukowane najniebezpieczniejsze, destabilizujące rodzaje broni konwencjonalnych. W rezultacie, w takich pasach /strefach/ zachowany byłby taki poziom potencjału wojskowego, który zapewniałby tylko prowadzenie działań

9/ Oświadczenie w sprawie redukcji sił zbrojnych i zbrojeń konwencjonalnych w Europie, "Trybuna Ludu", nr 164/1988.

obronnych i wykluczał możliwość dokonania nagłej napaści.

Szerokość pasa /strefy/ obniżonego poziomu zbrojeń mogłaby być ustalona na podstawie czynników geostrategicznych, taktyczno-technicznych parametrów podstawowych rodzajów uzbrojenia oraz innych kryteriów"

3. Wymiana informacji i kontroli.

W jej ramach dokonano by wzajemnej wymiany odpowiednich danych wyjściowych niezbędnych dla prowadzenia rokowań. Przewidziana byłaby możliwość ich kontroli z chwilą rozpoczęcia rokowań przez inspekcję na miejscu. "Kontrola obejmowałaby proces redukcji, likwidację /demontaż/ i magazynowanie broni, demobilizację związków taktycznych i oddziałów, a także działalność wojsk i nieprzekraczanie liczebności sił zbrojnych i zbrojeń, pozostających po redukcji".

Uczestnicy narady opowiedzieli się za tym, aby rokowania w tej sprawie zostały rozpoczęte bezzwłocznie, jeszcze w 1988 roku. Priorytetowym zadaniem tych rokowań jest radykalna redukcja potencjałów wojskowych obu sojuszy, osiągnięcie na kontynencie takiej sytuacji, w której w państwach NATO i Układu Warszawskiego pozostaną siły i środki niezbędne do obrony, ale niewystarczające dla dokonania nagłej napaści i prowadzenia operacji ofensywnych.

W innym dokumencie narady "Następstwa wyścigu zbrojeń dla środowiska naturalnego i inne aspekty bezpieczeństwa ekologicznego", jej uczestnicy z głębokim zaniepokojeniem odnotowali postępującą degradację środowiska naturalnego. Zakłócenia równowagi biologicznej, co zauważono, osiągają rozmiary mogące grozić trudnymi dla dalszego życia, a nawet do przewidzenia konsekwencjami, naruszeniem materialnych podstaw rozwoju społecznego i gospodarczego, istnienia ludzkości w ogóle. Dlatego też rozwiązanie problemów ekologicznych wiąże się z koniecznością utrwalania pokoju i bezpieczeństwa międzynarodowego oraz rozbrojeniem.

8. Polskie propozycje lat osiemdziesiątych

W praktycznych przedsięwzięciach podejmowanych przez państwa socjalistyczne w skali międzynarodowej zauważyć należy to, iż cechuje je różnorodność. Prawidłowość ta odnosi się również do polskich poczynań, gdzie na podkreślenie zasługuje między innymi: wzmagająca się aktywność polskiej dyplomacji; proponowane rezolucje o zachowanie pokoju; pokojowe apele i deklaracje przyjmowane przez najwyższe forum partyjne, jakim jest zjazd. Na przykład, rezolucja

VIII Zjazdu PZPR "O zachowanie pokoju, o przerwanie wyścigu zbrojeń i kontynuację polityki odprężenia" uznaje obronę pokoju oraz niezbywalne prawo narodów do życia za najwyższe wartości. Służyć może temu jedynie odprężenie, które jest możliwe do osiągnięcia, ponieważ występujące zagrożenie do niczego nie prowadzi, oprócz życia narodów w poczuciu zagłady.

Podzielaniu stanowiska Związku Radzieckiego w kwestii zachowania pokoju oraz kontynuacji polityki odprężenia, jako dominującej tendencji w stosunkach międzynarodowych, towarzyszyły nadzieje i działania Polski i innych państw socjalistycznych na dalsze podejmowanie skutecznych kroków praktycznych nie tylko ze strony Układu Warszawskiego. Miałoby temu służyć umacnianie bezpieczeństwa międzynarodowego i utrwalanie pokojowej polityki przez następujące odprężenie militarne. Traktując tę zasadę jako fundamentalną tezę państw socjalistycznych, rezolucja VIII Zjazdu PZPR wzywała do:

- ratyfikowania układu SALT II o ograniczeniu ofensywnych zbrojeń strategicznych, którego zawarcie zostało powitane z zadowoleniem przez wszystkie narody, oraz podjęcia zapowiadanych rokowań nad układem SALT III; dialog i porozumienie między ZSRR i Sta-

nami Zjednoczonymi ma kluczowe znaczenie dla uchronienia ludzkości przed światowym konfliktem nuklearnym;

- wstrzymania decyzji NATO o wprowadzeniu do produkcji i rozmieszczeniu w Europie Zachodniej nowych broni raketowo-nuklearnych;

- podjęcia proponowanych przez ZSRR, popartych przez wszystkie państwa Układu Warszawskiego, rokowań w sprawie ograniczenia broni raketowo-nuklearnych średniego zasięgu;

- przełamania impasu i osiągnięcia porozumienia w rozmowach wiedeńskich;

- ożywienia rokowań w Komitecie Rozbrojeniowym ONZ w Genewie.^{10/}

Dążenie do odprężenia międzynarodowego i uchronienia ludzkości od konfliktu nuklearnego potwierdziła również w latach następnych wyjątkowa trafność proponowanych działań praktycznych. Znajduje to nader wyraźne odzwierciedlenie w Uchwale IX Zjazdu PZPR i Apelu Krajowej Konferencji Delegatów PZPR "W sprawie obrony pokoju", przyjętym 18 marca 1984 roku.

W uchwale tej zaznacza się, że świat stoi w obliczu nowych zagrożeń wynikających z dążeń imperializmu do naruszenia światowego układu sił, do uzyskania

^{10/} VIII Zjazd PZPR 11-15 lutego 1980 r. Podstawowe dokumenty i materiały. Warszawa 1980, s.223-224.

przewagi militarnej nad światem socjalistycznym i odwrócenia procesu przemian na świecie. W związku z tym: "Polska będzie wznagać wysiłki pokojowe na arenie międzynarodowej, zmierzające do utrzymania pokoju światowego, ograniczenia zbrojeń oraz rozbrojenia, do obrony i kontynuacji odprężenia i pokojowej współpracy, do rozwiązywania spornych problemów drogą rokowań, do likwidacji konfliktów i ognisk zapalnych w różnych rejonach świata. Polska będzie wnosić stosowny do jej pozycji międzynarodowej wkład w realizację tych zadań i w rozwijanie w tym celu dialogu politycznego ze wszystkimi państwami. Służyć temu będzie działalność Polski w ONZ i na innych konferencjach międzynarodowych".^{11/}

Pilna konieczność umocnienia bezpieczeństwa oraz ugruntowania odprężenia w Europie i na świecie sprawiła, że w Uchwale IX Zjazdu znajduje się również po
kojowe wezwanie skierowane do wszystkich państw, zmie-
rzające "do intensyfikacji wysiłków pokojowych". Szczególną rangę i znaczenie nadaje się rozmowom rozbrojeniowym między USA i ZSRR w sprawie ograniczenia zbrojeń strategicznych oraz broni nuklearnych w Europie

^{11/} IX Nadzwyczajny Zjazd Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej 14-20 lipca 1981 r. Podstawowe dokumenty i materiały, Warszawa 1981, s.157.

na zasadzie równości i jednakowego bezpieczeństwa.

W obliczu wyzwań dla pokoju w Europie i na świecie delegaci Krajowej Konferencji PZPR z dużym niepokojem odnotowali bezprzykładne przyspieszenie wyścigu zbrojeń, niczym nie uzasadnioną rozbudowę środków masowej zagłady przez kompleksy militarno-przemysłowe Stanów Zjednoczonych i pozostałych państw NATO.

W związku z tym w przyjętym Apelu Krajowej Konferencji Delegatów PZPR podkreśla się, że: "Socjalistyczna Polska, zgodnie z podstawowymi interesami naszego narodu, zgodnie z tradycją, konsekwentnie realizowaną linią naszej polityki zagranicznej, nie będzie szczęśliwie wysiłków, aby nadal wznosić konstruktywny wkład w utrwalanie struktur pokojowego ładu w Europie, umacnianie światowego bezpieczeństwa i rozwijanie szerokiej, równoprawnej współpracy międzynarodowej".^{12/}

Zwracając się do wszystkich ludzi dobrej woli na całym świecie delegaci tej konferencji stwierdzili, że walka o pokój, o pokojową przyszłość jest jedną z nadrzędnych spraw, które łączą wszystkich Polaków. Jako naród, który w XX wieku stanął już raz w obliczu totalnej zagłady, "mamy szczególne prawo i obowiązek

12/ "W sprawie obrony pokoju". Apel Krajowej Konferencji Delegatów PZPR. /w:/ Krajowa Konferencja Delegatów PZPR 16-18 marca 1984 r. Podstawowe dokumenty i materiały. Warszawa 1984, s.90-91.

domagać się zahamowania wyścigu zbrojeń, niepodważania fundamentów bezpieczeństwa i pokoju w Europie i na świecie, wstrzymania niebezpiecznej gry grożącej światu nuklearnym kataklizmem".

Z myślą o podejmowaniu wspólnych wysiłków zmierzających do położenia kresu wyścigowi zbrojeń i eliminacji nuklearnych niebezpieczeństw została przyjęta przez X Zjazd PZPR "Deklaracja w sprawie bezpieczeństwa i współpracy w Europie". Delegaci X Zjazdu udzielają w niej pełnego poparcia radzieckim inicjatywom pokojowym, mogącym w ciągu najbliższych 15 lat uwolnić ludzkość od broni nuklearnej i innych broni masowej zagłady. Podobne intencje towarzyszą wysiłkom na rzecz zakazu prób z bronią jądrową przy zachowaniu jak najściślejszej kontroli oraz innym propozycjom pokojowym i prowadzonym rozmowom.

W deklaracji wzywa się także państwa KBWE do wykazania dobrej woli politycznej i niezwłocznego podjęcia rokowań dotyczących tych oraz innych konstruktywnych propozycji: "Połączmy dążenia do usunięcia zagrożeń bronią masowej zagłady z radykalną redukcją sił zbrojnych i zbrojeń konwencjonalnych w całej Europie, od Atlantyku po Ural, do której państwa Układu Warszawskiego stworzyły płaszczyznę niedawnym posłaniem

z Budapesztu".^{13/}

Podkreślając, że Polska jest tradycyjnie krajem pokojowo zaangażowanym oraz otwartym na szeroką i wzajemnie korzystną współpracę we wszystkich dziedzinach, delegaci X Zjazdu zwracają się:

- do wszystkich partii politycznych, organizacji i ugrupowań społecznych - uczynmy wszystko, aby nasz kontynent nie był zarzewiem konfliktów, a wszystkie kraje wносиły wkład do pokojowego rozwoju cywilizacji;

- do wszystkich państw - sygnatariuszy Aktu Końcowego KBWE - uczynmy wszystko, aby pokolenia XXI wieku żyły bez groźby wojny, w warunkach trwałego bezpieczeństwa i pokoju, w atmosferze wzajemnego szacunku i przyjaźni;

- do wszystkich Polaków - uczynmy wszystko, aby rozwijająca się Polska wносиła swój godny wkład w utrwalanie pokojowego współżycia narodów Europy i świata.^{14/}

Wskazania X Zjazdu PZPR mówiące o konieczności uwolnienia ludzkości od groźby jądrowego kataklizmu zakładają również ustawiczne wyjaśnienie ludziom niebezpieczeństwa nuklearnego oraz wynikającego z możli-

13/ Uchwała X Zjazdu PZPR. Deklaracja w sprawie bezpieczeństwa i współpracy w Europie, Warszawa 1986, s.57.

14/ Tamże, s.58.

wości użycia innych broni masowej zagłady. Dotyczy to również broni precyzyjnej i broni "dwojakiego przeznaczenia". Ze świadomością tych zagrożeń musi nierozdzielnie łączyć się podmiotowo-indywidualne i społeczne przekonanie: o potrzebie jednoczenia wysiłków; o istnieniu realnych możliwości powstrzymania wyścigu zbrojeń drogą rokowań i negocjacji uwzględniających interesy i bezpieczeństwo każdego kraju; o możliwości i celowości działań praktycznych zmierzających do likwidacji broni jądrowej i chemicznej oraz nowoczesnych konwencjonalnych środków walki.

Charakterystyczne jest - o czym pisaliśmy wcześniej - stanowisko polskie wyrażone przez Wojciecha Jaruzelskiego na 40 jubileuszowej sesji Zgromadzenia Ogólnego Narodów Zjednoczonych. Zawiera się w nim nowe propozycje dotyczące badań skutków militaryzacji kosmosu, a także wskazanie na powszechność oczekiwań społecznych do zachowania pokoju i bezpieczeństwa międzynarodowego - do zachowania ludzkiego życia.

Wszystkie podejmowane/na forum międzynarodowym, zgłaszane indywidualnie przez Polskę i w ramach Układu Warszawskiego rezolucje o zachowanie pokoju, jak również pokojowe apele i deklaracje zjazdów PZPR/działania, służyły i służą nadrzędnemu celowi. Jest

nim umacnianie pokoju, bezpieczeństwa i współpracy - odprężenie oraz pokojowe współistnienie. Dodajmy, że wszystkie wymienione przedsięwzięcia przestrzegające przed tragicznymi następstwami wojny potwierdzają słuszność, trafność i niezmiennność pokojowych dążeń Polski, a także innych państw socjalistycznych. Jednocześnie wskazują na konieczność utrwalania światowego pokoju i rozwiązywania spornych problemów drogą rokowań. Podobne intencje towarzyszą dążeniom do likwidacji konfliktów zbrojnych i ognisk zapalnych w różnych regionach świata. Natomiast istnienie i narastanie zagrożeń stanowi dziś bardzo ważny czynnik obiektywny inspirujący do szerokiego uświadamiania skutków ewentualnej wojny oraz jednoczenia wysiłków społecznych na rzecz pokojowego rozwiązywania globalnych i regionalnych problemów.

Najwyraźniejszym tego odzwierciedleniem, a także dialektyczną kontynuacją "Planu Rapackiego" i "Planu Gomułki" jest zgłoszony w 1987 roku "Plan Jaruzelskiego", zakładający redukcję zbrojeń, zwiększenia zaufania w Europie. Plan, służący osłabieniu konfrontacji militarnej i umocnieniu bezpieczeństwa strefy obejmującej terytoria europejskich państw: NRD, Czechosłowacji, Węgier, Polski oraz RFN, Belgii, Holandii, Luksemburga i Danii.

PLAN JARUZELSKIEGO - KONTYNUACJĄ POLSKIEJ

IDEI POKOJU

Podczas obrad II Kongresu PRON, 8 maja 1987 roku został zgłoszony przez Wojciecha Jaruzelskiego polski projekt "zmniejszenia zbrojeń i zwiększenia zaufania w Europie środkowej". Otrzymał on szybko nazwę "Planu Jaruzelskiego", który wywołał duże zainteresowanie wśród przywódców wszystkich państw naszego kontynentu oraz ludzi stojących na czele partii politycznych, ruchów rozbrojeniowych i antynuklearnych.

W związku z przedstawieniem przez Polskę tej propozycji co jakiś czas obiegają również świat aprobowane wypowiedzi wielu mężów stanu, ludzi nauki i kultury, a także polityków i wojskowych. Mówi się o zagrożeniach pokoju, a w tym kontekście o trwałości i niezmienności pokojowych dążeń Polski.

Rodzi się więc pytanie o współczesne wartości "Planu Jaruzelskiego", dialektyczność kontynuacji pokojowych dążeń, o ich podłoże i intencje w obliczu złożonej oraz nie pozbawionej sprzeczności sytuacji w świecie. Nadal bowiem - jak stwierdzono w Komunikacie Doradczego Komitetu Politycznego Państw-Stron Układu Warszawskiego ^{1/} - utrzymuje się ogromne arsenały broni jądrowej

^{1/} "Komunikat o naradzie" Doradczego Komitetu Politycznego Państw-Stron Układu Warszawskiego przeprowa-
/ cd.przypisu na str.120/

wej, dokonuje prób jądrowych i produkuje nowe rodzaje uzbrojenia. Niebezpieczeństwo zagłady ludzkości i życia na naszej planecie nie zostało usunięte.

W odpowiedzi na tak sformułowane pytania należy stwierdzić, iż trwała zasada polskiej polityki zagranicznej jest dążenie do utrwalania bezpieczeństwa i pokoju. Wyraża się to w umacnianiu więzi łączących Polskę z innymi państwami - przede wszystkim socjalistycznymi - oraz inicjowaniu i wspieraniu działań na rzecz usuwania z Europy istniejącego zagrożenia wojną.

Polski projekt wskazuje na istotę współczesnych zagrożeń i został zgłoszony z myślą o zapewnieniu spokojnej przyszłości Europy i świata. Wpisuje w całość polskiej idei pokoju nowe propozycje, których celem jest ograniczenie zbrojeń na Starym Kontynencie, a także zwiększenie zaufania między narodami i państwami. Jest dialektyczną kontynuacją pokojowych dążeń Polski, która zawsze zmierzała do znalezienia skutecznych środków bezpieczeństwa europejskiego - wszak mając na względzie bezpieczeństwo oraz rozładowywanie napięć występujących w Europie Polska Rzeczpospolita Ludowa występowała w 1957 roku na XII sesji Zgromadzenie Ogólnego Narodów Zjednoczonych z propozycją utworzenia strefy bez-

/cd. przypisu ze str. 119/dzonej 16 lipca 1988 roku w Warszawie, "Trybuna Ludu", nr 164/1988.

atomowej w Europie środkowej. Jest ona znana pod nazwą "Planu Rapackiego". Strefa - przypomnijmy - miała obejmować Polskę, Czechosłowację, Niemiecką Republikę Demokratyczną i Republikę Federalną Niemiec. W Planie Rapackiego wyrażono również duże zaniepokojenie z powodu rozbudowy arsenałów militarnych, a także wciąż rosnącego niebezpieczeństwa wybuchu wojny w Europie.

Podobne intencje przyświecały również kolejnej propozycji pokojowej PRL, która nosi nazwę "Planu Gomułki". Została sformułowana przez Władysława Gomułkę w grudniu 1963 roku i zgłoszona w 1964 r. przez ministra spraw zagranicznych PRL na XIX sesji Zgromadzenia Ogólnego Narodów Zjednoczonych. Wskazywała na ciągle postępujące się niebezpieczeństwo wybuchu wojny jądrowej, na nie słabnący wyścig zbrojeń oraz koncentrowała uwagę na zamrożeniu zbrojeń nuklearnych i rozpatrzeniu możliwości zwołania konferencji międzynarodowej w celu rozstrzygnięcia kwestii zbiorowego bezpieczeństwa w Europie.

"Plan Jaruzelskiego" jest więc dialektyczną kontynuacją polskiej idei pokoju i zgłaszanych wcześniej propozycji rozbrojeniowych. Jest ponadto związany z pokojowymi propozycjami zgłaszanymi przez Związek Radziecki i inne kraje Układu Warszawskiego w dziedzinie

bezpieczeństwa, rozbrojenia i współpracy europejskiej.

Plan ten - jak stwierdził W. Jaruzelski - traktujemy jako integralną część ogólnoeuropejskiego procesu zainicjowanego w Helsinkach. jako wsparcie dla inicjatyw rozbrojeniowych państw - członków Układu Warszawskiego. Jesteśmy przekonani, że koncepcja ta wychodzi naprzeciw oczekiwaniom tych licznych rządów i sił politycznych, które w konstruowaniu dialogu poszukują praktycznych rozwiązań pozwalających zwiększać zaufanie i usuwać źródła istniejących zagrożeń bez umniejszania poczucia bezpieczeństwa żadnego z państw KBWE.^{2/}

Plan, zakładający obniżenie poziomu konfrontacji militarnej w Europie, a tym samym uchronienie jej przed apokaliptyczną przyszłością, dotyczy niezwykle istotnej - z punktu widzenia politycznego i militarne - strefy obejmującej terytoria dziewięciu państw: Niemieckiej Republiki Demokratycznej, Czechosłowacji, Węgier, Polski oraz Republiki Federalnej Niemiec, Belgii, Holandii, Luksemburga i Danii. Są to więc państwa, które z punktu widzenia wojskowego są najbardziej newralgicznie usytuowane. Należy również dodać, iż plan stwarza także możliwość objęcia nim całej Eu-

2/ W. Jaruzelski, Przemówienie na II Kongresie Patriotycznego Ruchu Odrodzenia Narodowego, Warszawa 1987.

ropy od Atlantyku po Ural.

"Rozumiemy to dobrze - powiedział W. Jaruzelski - żyjemy bowiem w kraju, który położony jest na skrzyżowaniu dziejowych dróg kontynentu, w sercu Europy. To wielki naturalny atut w warunkach pokoju, odprężenia, pogłębiającego się międzynarodowego podziału pracy..."

Biorąc te właściwości pod uwagę propozycja polska idzie dalej, w kierunku bardzo śmiałych poczynań, bo zakłada możliwość objęcia nią całej Europy, a także staranne konsultacje, zgodność politycznej woli i działania na rzecz bardziej efektywnych poszukiwań w dziedzinie bezpieczeństwa i budowy zaufania.

Obecnie podkreśla się, że konstrukcja planu pod względem wojskowo-politycznym jest wielce wymowna, ponieważ przewiduje rozwiązanie najbardziej istotnych kwestii. Przypomnijmy, że plan zakłada:

1. Uzgodnioną przez państwa europejskie redukcję oraz stopniowe wycofywanie operacyjnych i taktycznych rodzajów uzbrojenia jądrowego;
2. Stopniowe wycofywanie i redukcję uzgodnionych rodzajów broni konwencjonalnej, w pierwszej kolejności o największej sile i precyzji rażenia;
3. Ewolucję charakteru doktryn militarnych tak, aby mogły zostać wzajemnie uznane za obronne;

4. Ciągłe poszukiwanie nowych środków bezpieczeństwa i budowy zaufania oraz mechanizmów ścisłej kontroli przestrzegania podjętych zobowiązań. ^{3/}

Po dokonaniu analizy kolejnych punktów "Planu Jaruzelskiego" dochodzimy do wniosku, że każdy z nich może stanowić odrębną całość dotyczącą niezwykle istotnej sfery zagadnień. I tak propozycja zawarta w punkcie pierwszym, odnosi się do największego zagrożenia ludzkości i wskazuje na konieczność wyeliminowania tegoż zagrożenia. Mówi bowiem o broni raketowo-jądrowej, która dociera do celu w bardzo krótkim czasie i ma zasięg do 500 kilometrów, czyli tych broni, których rodzaj nie był objęty radziecko-amerykańskim układem o likwidacji rakiet średniego i krótkiego zasięgu, podpisanym 8 grudnia 1987 roku w Waszyngtonie przez Michaiła Gorbaczowa i Ronalda Reagana.

Dodajmy, iż jest to broń, która bezpośrednio zagraża Polsce. Jak wiadomo, Związek Radziecki, Polska i inne kraje socjalistyczne opowiadają się za tak zwaną "trzecią opcją zerową" ^{4/} - likwidacją broni raketowo-jądrowej nie tylko o zasięgu od 500 do 5500 ki-

3/ Tamże

4/ Zobacz: M. Dobrosielski, Refleksje o Planie Jaruzelskiego, "Życie Partii", nr 6/1988; J. Kunikowski, Polska idea pokoju, "Życie Partii", nr 11/1987.

lometrów /te objęte zostały układem waszyngtońskim/,
lecz również tej, która ma zasięg do 500 km.

Tak więc konkretyzując jeszcze bardziej propozycję
zawartą w tym punkcie należy zauważyć, że w myśl "Pla-
nu Jaruzelskiego" negocjacjami rozbrojeniowymi mogą
być objęte rakiety operacyjne i taktyczne, artyleria
atomowa, samoloty nosiciele broni jądrowej, a także
ładunki nuklearne - w tym wszelkiego rodzaju miny i
bomby jądrowe. Zważywszy na to, że tego typu broń jest
bardzo groźna oraz może posłużyć do nagłej napaści,
dochodzimy do wniosku, że propozycja jest bardzo ak-
tualna. Jest również zbieżna z "Planem Gorbaczowa",
zmierającym do uwolnienia ludzkości od broni jądro-
wej i chemicznej do roku 2000.

Wymowność założeń "Planu Jaruzelskiego" w kwestii
likwidacji zagrożenia odnosi się w pełni do punktu
drugiego, który przewiduje stopniowe wycofywanie i
redukcję broni konwencjonalnej o największej sile i
precyzji rażenia, czyli tych rodzajów broni, które
mogą być z powodzeniem użyte do nagłej napaści lub
do przenoszenia ładunków jądrowych, jak na przykład:
rakiety, samoloty, czy artyleria lufowa różnych typów.

Propozycje polskie reprezentują zatem nowe podej-
ście do ewentualnej redukcji broni i wojsk i dostar-

czają nowych kryteriów oceny tej kwestii. Przewidują stopniowe rozrzedzenie zbrojeń w strefie największego zagrożenia, której szerokość sięga 1200 kilometrów - między Renem a Bugiem i cieśninami duńskimi a Niziną Węgierską. W tej strefie znajdują się najgroźniejsze rodzaje broni. Ten punkt planu jest bez wątpienia oryginalną i nowatorską próbą przełamania impasu w rozmowach wiedeńskich.

Podzielając zdanie wielu polityków i wojskowych,^{5/} a także naukowców na temat aktualności i szczególnej wartości Planu Jaruzelskiego, nie sposób pominąć poruszanego w nim zagadnienia ewolucji charakteru doktryn militarnych w tym kierunku, aby mogły być uznawane za ściśle obronne. Taka ewolucja jest bowiem elementem ułatwiającym osiągnięcie porozumienia w kwestii zmniejszenia zbrojeń i zwiększenia zaufania. Jednakże by mogło to nastąpić niezbędny jest /co również zaznaczono w planie/ nowy sposób myślenia, przede wszystkim osób decydujących o państwowych koncepcjach doktrynalno-militarnych; z drugiej - przyjęcie zasady "wystarczalności" sił i środków bojowych. To znaczy,

5/ Na uwagę zasługuje dyskusja na Planem Jaruzelskiego zamieszczona na łamach "Żołnierza Wolności", nr 105 z dnia 5 czerwca 1988 roku.

przyjęcia takiej struktury uwzględniającej ilość i jakość sił zbrojnych, które zapewniałyby skuteczną obronę obu sojuszy. Sojusze powinny dysponować siłami wystarczającymi jedynie do odparcia ewentualnej agresji, a nie do prowadzenia działań ofensywnych. Jest to niezwykle istotne, ponieważ odejście obu stron od tzw. "parytetu równowagi" na rzecz "wystarczalności obronnej" może w dużym stopniu ułatwić prowadzenie negocjacji i porozumienie.

Dodać też należy, iż wobec nieuzasadnionych obaw Zachodu co do możliwości nagłej napaści ze strony państw Układu Warszawskiego, kraje socjalistyczne dały wyraz swym pokojowym dążeniom podczas obrad Doradczego Komitetu Politycznego Państw-Stron Układu Warszawskiego /Berlin, 28-29 maja 1987 roku/. Popierając polską ideę pokoju wszystkie państwa UW stwierdzają, że wcielenie w życie "Planu Jaruzelskiego" stałoby się ważnym czynnikiem umacniania pokoju i stabilności w Europie.

A zatem praktyczna realizacja polskiej propozycji pokojowej może uczynić Europę bezpieczniejszą - zmniejszyć niebezpieczeństwo wybuchu wojny prowadzonej przy użyciu obydwu rodzajów broni. "Tu bowiem przebiega - jak powiedział W. Jaruzelski - linia podziału między dwoma ugrupowaniami polityczno-mili-

tarnymi , w tej strefie nagromadzonych jest największej wojskowych środków niszczenia".

Polskim poszukiwaniom nowych środków bezpieczeństwa i budowy zaufania towarzyszy również konsekwentne wskazywanie na potrzebę nowego myślenia, przełamania podejrzliwości państw NATO wobec państw socjalistycznych, tworzenia systemu kontroli i budowy wzajemnego zaufania.

W Memorandum rządu PRL stwierdzono /17 lipca 1987/:

"Ze swej strony rząd Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej wyraża gotowość przyjęcia na zasadzie wzajemności wszystkich metod kontroli niezbędnych do realizacji zamierzeń nakreślonych w planie. W celu zapewnienia efektywności przewidywanych w planie posunięć i bezpieczeństwa państw strefy oraz poszanowania statusu stworzonego porozumieniem, mocarstwa nuklearne udzieliłyby odpowiednich uzgodnionych gwarancji. Przedkładając niniejszy plan, rząd polski uważa za celowe równoległe i etapowe negocjowanie i podejmowanie przedsięwzięć rozbrojeniowych w Europie, w zależności od ich treści, trybu i czasu w trzech terytorialnych zakresach, tj. pasie po obu stronach linii styku dwóch przeciwstawnych ugrupowań polityczno-wojskowych, w regionie Europy Środkowej i w całej Europie od Atlantyku do Uralu".

Wykonanie postanowień planu przyczyniłoby się też do usunięcia ze świadomości społeczeństw nawarstwiającej się latami nieufności. Usuwałyby ją z pewnością

i przedsięwzięcia redukcyjne uzgodnionych rodzajów broni i modyfikacje doktryny państw NATO, tak, by odpowiadała wspólnemu bezpieczeństwu państw i narodów.

Ta właśnie myśl przyświecała kolejnym propozycjom, które przedstawili w Sejmie PRL /11 lipca 1988 roku/ sekretarz generalny KC KPZR Michaił Gorbaczow i I sekretarz KC PZPR Wojciech Jaruzelski.^{6/} Michaił Gorbaczow wskazał na konieczność zmiany utartych poglądów, to znaczy uświadomienia wszystkim skali zagrożenia jądrowego oraz konwencjonalnego, poszukiwanie dróg do obniżenia poziomu konfrontacji militarnej.

"Jesteśmy, na przykład, gotowi - stwierdził - wycofać nasze analogiczne siły lotnicze z wysuniętych baz w Europie Wschodniej, jeśli NATO zgodzi się nie rozmieszczać we Włoszech swoich 72 myśliwców bombardujących F-16, których przyjęcia odmówiła Hiszpania.

A oto inna nasza propozycja - należy utworzyć europejskie centrum złagodzenia niebezpieczeństwa wojny, jako miejsce współpracy między NATO i organizacją Układu Warszawskiego. Taki ośrodek będący instytucją stałą, mógłby się przekształcić w pożyteczną strukturę zwiększającą niezawodność pokoju w Europie".

6/ Przemówienie Michaiła Gorbaczowa w Sejmie PRL.
Przemówienie Wojciecha Jaruzelskiego w Sejmie PRL,
"Trybuna Ludu", nr 161/1988.

Intencje te, szczególnie odnoszące się do przedsięwzięć mających na celu budowę zaufania oraz trwałego pokoju w Europie zawarte są w dużym stopniu w "Planie Jaruzelskiego". Wskazując na ten fakt Michaił Gorbaczow dodał, iż podobne myśli były wyłożone przez przywódców NRD oraz Czechosłowackiej Republiki Socjalistycznej.

W dalszej części wystąpienia stwierdził, że nadszedł czas, by doprowadzić także do głębszej redukcji wojsk i zbrojeń w Europie. Aby to osiągnąć, należy przyspieszyć uzgodnienie w Wiedniu mandatu, na podstawie którego można byżoby rozpocząć rozmowy na temat redukcji wojsk i zbrojeń konwencjonalnych, jak i na temat środków budowy zaufania w skali europejskiej.

Redukcji - stwierdził M.Gorbaczow ^{7/} - proponujemy dokonać w trzech etapach:

W pierwszym etapie - ujawnić i zlikwidować wszystkie elementy nierównowagi i asymetrii między NATO i Układem Warszawskim zarówno jeśli chodzi o liczebność wojsk, jak i główne rodzaje broni. Podejście to można by zastosować także do całego kontynentu europejskiego i do jego poszczególnych regionów, np. Europy Środkowej, Północnej itd. W celu ujawnienia elementów nierównowagi

7/ Tamże

i asymetrii jeszcze przed rozpoczęciem rozmów lub wręcz z ich rozpoczęciem, wymienić dane wyjściowe w takim zakresie, w jakim będzie to podyktowane uzgodnionym przedmiotem rozmów. Przewidzieć szczegółową weryfikację tych danych - łącznie z inspekcjami na miejscu - zaraz po rozpoczęciu rozmów, aby uniknąć powtórzenia żalonych dyskusji na temat liczb, które swego czasu zapędziły w ślepy zaułek rozmowy wiedeńskie na temat Europy Środkowej.

W drugim etapie - od limitów, które pojawiają się po likwidacji elementów nierównowagi i asymetrii, zredukować wojska NATO i Układu Warszawskiego o 500 tysięcy z każdej strony. Redukcji dokonać przez rozwiązanie formacji i jednostek z jednoczesną likwidacją przypisaną im broni.

W trzecim etapie - kontynuować redukcję w taki sposób, by ostatecznie formacje wojskowe obu sojuszków wojskowych nabrały wyłącznie charakteru obronnego.

Trwałość i niezmienność pokojowych dążeń zarówno tych, które wyrażane były w przeszłości, jak i współcześnie, ma swoje podstawy w założeniach ustrojowych socjalizmu. W polskiej polityce zagranicznej do walki o pokój i bezpieczeństwo Europy przywiązywano szczególną wagę. W minionych dziesięcioleciach znajdowało

to wyraz i odzwierciedlenie w wielu propozycjach i inicjatywach pokojowych.

"Ostatnia z nich - stwierdził Wojciech Jaruzelski^{8/} - to kompleksowy plan zmniejszenia zbrojeń i zwiększenie zaufania w Europie Środkowej. Jest on zbieżny z linią pokojowej ofensywy ZSRR oraz innych krajów socjalistycznych. Nasz plan współbrzmi także z zaprezentowaną dziś z tej trybuny, godną pełnego poparcia propozycją dotyczącą utworzenia centrum do spraw zmniejszenia niebezpieczeństwa wojny i zapobiegania nagłej napaści w Europie.

Polska gotowa jest przystąpić niezwłocznie do konsultacji w sprawie koncepcji centrum, oferuje - jeżeli wyrażą na to zgodę zainteresowane państwa - swe terytorium na jego siedzibę".

Należy też podkreślić, iż obradujący w Warszawie w dniach 15 i 16 lipca 1988 r. Doradczy Komitet Polityczny Państw-Stron Układu Warszawskiego odniósł się do powyższych propozycji. W "Oświadczeniu w sprawie redukcji sił zbrojnych i zbrojeń konwencjonalnych w Europie" stwierdzono, że "interesy bezpieczeństwa europejskiego i powszechnego pilnie wymagają przejścia do istotnej redukcji sił zbrojnych i zbrojeń w Europie Środkowej - od Atlantyku po Ural". Opowiedziano

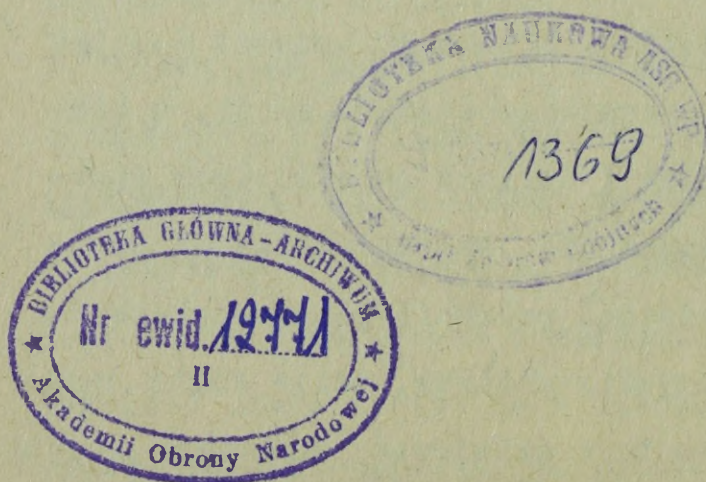
8/ Tamże.

się również za bezzwłocznym rozpoczęciem rokowań w tej sprawie, jeszcze w 1988 roku.

Reasumując należy zaznaczyć, iż trwałość i niezmiennosc zarówno dziś już historycznych, jak i współczesnych dążeń pokojowych Polski ma podstawy w założeniach ustrojowych socjalizmu i tradycji narodowej. Z istoty socjalizmu i marksistowskiej teorii rozwoju społecznego wynika bowiem stałe dążenie do zapewnienia bezpieczeństwa i pokoju, do wprowadzenia w życie leninowskiej idei pokojowego współistnienia oraz położenia kresu wszelkim wojnom.

Dramatyczne losy narodu polskiego potwierdzają, że żadna z wojen europejskich, czy światowych nie oszczędziła Polski. Szczególnie boleśnie zostaliśmy doświadczeni w okresie drugiej wojny światowej tracąc 6 milionów 28 tysięcy rodaków i blisko 40 procent majątku narodowego. Pamięć o zagrożeniu eksterminacją, o bezmiarze ludzkich cierpień i utracie najbliższych sprawia, że dla Polaków wojna nie jest kategorią abstrakcyjną. Nasze społeczeństwo, podobnie jak społeczeństwa innych państw socjalistycznych, zdaje sobie sprawę z jej skutków. Natomiast świadomość doznanych krzywd i następstw okupacji hitlerowskiej, a także współczesnych zagrożeń czyni pokojowy głos Polski wielce zna-

czącym pod względem politycznym i moralnym. Stawia Polskę w rzędzie aktywnych propagatorów i zwolenników idei rozbrojenia, utrwalania międzynarodowego bezpieczeństwa i pokoju służącego ogólnemu postępowi i rozwojowi społeczeństw.



Druk ASG WP WKP/N-XXIV-92 zam. nr 1842 z dnia 13.12.88r.